

~~32 bkr~~
~~1923-24~~

Diss. TA 184

Az erdélyi románsság

előrehaladásának története a

világháborúig.

Doktori dissertatio:

írta:

Nagy Gyula.

Diss. TA 184

A román nép beköltözése Erdélybe.

A legújabb hungarológiai adatok
eredménye képe Király Pál, Mica rövid
ismertetése című művében kimutatja,
hogy Miciában /ma Fecel község/ Dacia ró-
mai provincia egyik castrumában két fe-
le idegen nemzetség lakott. Ulpia Tra-
jánában és a többi római telepeken is
használták a helyet. A római birodalom
külön törő részeiből hozták legiókat, te-
lepeseket, akik nyelvre és szokásra nagyon
különbségek voltak. Dacia tehát nem volt
egy nyelvű. A telepesek ragaszkodtak mel-
vükhöz, vallásukhoz. Aklami jellegű temp-
lom csak Jupiternek volt. A különbség
nemzeti létérdekekről a hűvek emeltek
kisebb, nagyobb mentélyeket. A szabad

vallás gyakorlat mellett szabad volt a
nemzeti nyelv használatára is. Így a román
nyelv használatára nem volt ártalmas. A
leggyökösök sem rómaiak voltak, mert a to-
leperek külföldi mármarásai és nyelvchi-
rártai azt. A latin nyelvnek is jellemző
volt hatása a telepítettökre és leggyökösökre,
de ez a hatás nem volt oly nagy, hogy beol-
vasottak volna őket. A leginkább kirovulása
intán a román hatás csekély maradványai rö-
videsen megszűntek, nem tarthatta fenn me-
gát maradékuk keresztül, - mert újabb és
nagyobb hatások alá került Dacia kevéssé
lakosságai.

Dacia valószínűleg kapuja volt nyugati Euró-
pának. A népvándorlás keletéről jöve-
nek mind átvonultak rajta. A nagy nép-
áradat felmivta, vagy elodorta a meghö-

ditott népeket, az erősebb elem leggyőzte és
asszimilálta a gyengébbet.

A magyar hódfooglalásnak Erdélyben egy ke-
vert sláv törzsekből álló sereg állott ellen.

A hiteltelen történetírás egyetlen emléke sem be-
sík arrol, hogy a hódfooglaláskor a diákokkal
önszolgálattal római legionáriusok és telepések
utódai a románok látkak volna Erdélyben.

A római emlékek már a II. ik század végével
megszűntek. Egyetlen egy ködarást sem mutat-
ja, hogy továbbra is a római kultúra öröklő-
je élt volna itt. 7-800 éven keresztül nem
élhetett a római kultúra öröklője a román
nép Erdélyben, mert itt létkékről egyetlen
fegyvertény, törvény, pénzdarab, vagy más
életjel sem fca bizonyít.

A magyar hódfooglalás után, a magyar nép
megarállta a neki legalkalmasabb föld terü-

lehet, különösen a folyók termékeny völgyeit.
 Konstantin görög császár értesítése szerint a hon-
 foglalt magyarok haraja a Traján hidjánál
 kezdődik, - a Maros, Tisza, Körös, és Tisza folyók
 mellett terül el. Természetük az időnként a
 biolgárok, északfeli a besenyők, nyugatfeli a fran-
 kók, és délnyugat feli a horvátok. Itt császár le-
 irásában csak a délkeleti vidék folyóit említi.
 Körülbelül azért, - mert a görög követek, kiktől
 értesüléseit szerente sehet a helyeket ismerték
 és ezen nagy vidék területének népességét talál-
 ták magyarnak. Ezen értesítésből következtet-
 ve a magyar nép nagy számban és nem győzően
 megállva lakhatott az említett helyeken.
 Erdély területén is a Maros és a többi alföld
 feli kisebb folyók völgyeiben nagy számban
 telepedett le a magyar nép. Itt azt, nehezeb-
 ben megközelíthető, kevesebb termékeny

területeken, a meghódított sláv lakosság
hírvadott meg, akik már hársakban laknak,
pásztorokdással, földműveléssel, bányász-
tal foglalkoznak, és keresztények.

Érdelyben tehát a magyarokat a slávok elő-
ték meg. Ezt bizonyítja a nagyon sok sláv
hely név és a magyar nyelvben használatos
több sláv sláv szó is, melyek az új viszonyok
és fogalmak jelzésére átvették a slávok
nyelvéből. Az a magyarság más népekkel ke-
rült volna össze, bizonyára azok nyelvéből is
vett volna köztön szavakat. De ebben a korban
más idegen nyelv hatásának a magyarság
nem volt kitéve.*

Érdely lakatlan területeire Trpido híri király-
ink idegen telepeseket hoztak. II. Géza ki-
rály frankokat, teutonokat, vagy a miut
később németek - szászokat teleptet le, 1150

1. Hunfalvy. Pol. Az slávok története. I. k. 209. old.

körül Erdély déli részére. A telepések kötele-
sége az erdők irtása, a föld megművelése, és
az ellenségtől való megvédelem volt.

I. András király 1211-ben a Barcaságot a német lovagrendnek adományozta, így említé azt, mint lakatlan vidéket, mely a kunokkal határos; tehát sem a Kárpátokon innen, sem azontúl, nem említé a románokat. A német lovagok kötelessége megvédeni Erdély é véghegyeit a kunok becsapása-
tól, és a lakatlan helyeket megművelni, be-
mészeíteni. Legelőször a románokról II. And-
rás 1222-iki oklevelében történik említés,
aki a német lovagrendnek vámmentesi-
get ad, ha a székelyek és blachok földjén men-
nek keresztül. Ugyancsak II. András 1224-iki
oklevelében megengedi a vásároknak hogy
közösen használják a vlachok és besenyők

erdejét. ^{1.} A román népet a történeti okmányok
„blachok”, - „vlachok” - névvel neverik.

Trokat a „vlachokat”, akiknek földjéről, és erde-
jéről senki oklevelékben sincs van, - ^{II.} Péter király te-
lepesítette le, - aki mint magyar háborút vezetett
1182-ben a hisztori görög császárral ^{gyarmata} ellen, és elfog-
lalta Nist, Trofiát, s onnan egy csapat vlachot
hozott hadifoglyul és letelepítette a barcasági te-
lepésekre és mezen vidéki városok köze és Olt
mellé, Szerb vidékére. ^{2.}

A Balkánról telepesítették tehát az első vlach-
okat, a Balkán felkiszáradt talályaik első nyoma-
kat is.

A vlachok nyelvén latin eredetű. A görög irók
s így említik, mint olaszországi gyarmatosokat.
Görög országban tűnnék fel először, később
Étoliától Macedoniaig mint nomád pásztor
nép minden felé elterjednek. A vándorló

1., Hunfalvi Pál: i. m. I. k. 328. 330. o.

2., Dr. Tóth László: A vlachok története. 34. o.

nép behaperolódik a balkáni népek körébe,
 az idegen hatások nyomása alatt eredetiségét
 elhagyva átalakul. Mielőtt a latin és görög
 elemeket kiegyenlíti a balkáni sláv hatás ele-
 meivel, és így a különös hatások eredménye-
 képp kialakul az a körnépi latin nyelv, melyről
 több görög író említést tesz. Itt kialakult nyelv-
 ven leggyakrabban az albán hatás, - valójá-
 nál vándorlásaikkal Albániában tartózkodtak
 leggyakrabban ideig.

Black néven elismert az új népet Leobrunn hian-
 ci író említi, feljegyzésén rölaik, hogy 976-ban
 megölik David bolgár vezért Macedóniában.
 E korban több black lakosságú vidéket említe-
 nek a görög írók, - de kialakult black állam-
 ról nem beszél. Kétséget hely, ahol sok black
 települt le: Ochrida környéke. Itt itt lakó
 blackokat II. Basilios görög császár, - aki Bil-

giriat meghidította, - az ochridai érsek fenntar-
 tására alá rendelte. A blackok legkedveltebb
 foglalkozása a pártokodás, de mint görög slatra-
 lók níverson látott katonák a görög császárral hadu-
 regében. Híres Magyarországi története összekö-
 vődik a görög császárság történetével, - a két nép
 háborúiban a görögök részén ott vannak a black-
 ok is, mint a görög hadsereg katonái.
 A black nép, mint önálló, illetve mint állam
 alkotás nemzet, történeti okmányokban először
 írják görögcsászári idejében (1185-1195) keresztel. Peter
 és Asan kényszerűen mellett fellázadnak a csá-
 sár ellen, és megalapítják a bulgárokat is blackok álla-
 mat. Az új államnak első uralkodója Kalojannes
 /Kalojanos/ aki magát „imperator Bulgarorum et
 Thachorum”-nak nevezte; 12raága Magyarországi
 hírbíráisága alá tartozott. Innen magyar ki-
 rályt okleveleink „Imericus rex Hungariae

sat. *Bulgariae gus* néven nevezik.

Érdelybe 1024-ig, -sőt a tatárjárás idejéig román be-
költözködők csak elenyészően kevés számban to-
lepedtek le. Érdelynek néprajzi képe a tatárjá-
rásig leginkább magyar volt.

Rogeriús olasz nármániai nagyváradi kanonok
átélte a tatárjárás borzalmait; a tatárok előtt
menekülésében Érdely legnagyobb részét ismerjarta;
magyart, németet, bínt, tatárt látott-eget, de olaszt,
románt, nem találta sehol, -holott ő olasz nemzeti-
gű lévén, a románnal irtekezhetett volna?

A román bevonulorlás Érdelybe, a tatárjárás után lesz
tömlegebb. É kinnok, besenyők, tatárok betörései
miatt községek, vidékek néptelenedtek el. IV. Béla
király a lakatlan helyekre örömmel hoz be új
telepéseket, akiknek autonómiát is ad. Szlovákia-
ban azt a hibéri elvet erőszakkal, hogy az ad-
mánságokért katonai szolgálattal kell teljesíteni.

1., *Slavofary* Pál: i. m. T. H. 353. o.

Limniamat, Kénoragót 1247-ben a Johannita lovagrendnek adományozta a szörényi bányával együtt, hogy azt megvédelmezzék, az ellemezgessen; de nehány, révet a földnek nem adhatja nekik mert már blackok vannak ott, keneslans és dytra vajdájuk alatt, kik földjüket mint hűbéri adományt, - már előbb kapták határ védelem/jel-jából. ^N

A blackok vándorlásaikban már ártottak a di-min, és Tejenkodesükben két hűbéri vajdaságnak vetették meg az alapját. Innen tovább terültek Hareselre földjére, és lassan, lassan ismét felé hűsítottak Erdély földjére, ahol keneségeket alkotva folytatták régi életmódjukat.

Itt Anpáclás isalmának itelisi éreibe és a vegyes házi királyok koránakban első idejében hanyatlás, pártokodás állott be Magyar-

ország életében. A király, mint hűbérúr hatalmat nem exertethette mellebtartományai fejeivel, mert első volt az ország békessége, így a belső ravarok miatt a délvidekről elforduló figyelem és Hunorvágról az okmányokban említett nem tették; Havaselve földjén pedig a kedvesözü alakúlt körülmények folytán erővel kedik az ott lakókat nyert nomád román nép, és államot alapít.

Balkáni harájiaktól jötték tehát az oláhok Hunorvágra, a görényi vámságra, és Erdélybe.

De 1223 1293-ban oly kevesen vannak Erdélyben, hogy ekkor III. Andriás király, az ősszeroláhokat, kik a nemesség és bárki más birtokain élnek, vissza rendelte a fidesz nevű királyi birtokra, kivéve az edélyi háptalan Füled és Tnyód nevű birtokára királyi engedéllyel letelepített 60. oláh családot.¹⁵

III. Andriás oklevelében a románok nem blackok, vlahok néven említ-

1/ Dr. Erdélyi László: i. m. 35. o.

tettnek, hanem oláhok néven, - „universos olachos“
 az az elnevezés lett artan általánosodva; ezen a ni-
 von nevesi a letelepült black népet legtöbb tör-
 ténét írunk, - sőt maguk a letelepültek is így ne-
 vezik magukat mindaddig, - míg a dacixi övéredet
 és a román nemzeti esme, későbbi vezetők lel-
 kében megújulnak.

A románok balkáni hájaikban a bolgárokkal
 együtt láttak, mint társ nemzet szerepeltek, de
 az elalávossodott bolgárok képezték a tulajdon-
 képeni uralkodó osztályt. A bolgárok határa olyan
 nagy volt a románokra, hogy a két nép elválla-
 sa ritka is államalkotásuk szerkeszete megörö-
 ste a bulgár, illetve oláv jellegét. Oláv intézmény
 volt a kecseregis, melyet balkáni hájaikkal hoztak
 magukkal. Ennek ott is hűbérrest jelentett; vezére,
 bírója volt a maga hordájának. Ennek vezé-
 rése mellett telepedtek le a beköltözők Erdély

lakatlan területeire.

Kétféle kenért különböztetünk meg. Egyrészt kenért, és jószágaiiban királyi adomány által megerősített kenért. Az egyrészt kenérek horda vesetők voltak, a veserletük alatt állók nomád életet éltek, állandóan betelepelni nem akartak, pásztorkodtak, a Deakidektől, a Balkánig minden hegyvidéken ott honosak voltak. De nemcsak pásztorkodás volt a konyerük, hanem rablás is. Kezdeniét kalandortak az országot, és béke és magyar és más lakókat megtámadták és kifosztották.

A királyi adomány által megerősített konérek jószágait az állam kötelezettséggel kapta, hogy a birt jószágok után különféle adókat fizessenek. A hűbériül kapott birtokon a magukkal hozott intézmény szerint a koné volt a telepek vesetője és biraja. Az egyre-

a kényszerű keresztet alatt nem adiraáló román nép
 megfigyerve királyaink rendszabályokat, törvényeket
 hoztak, a melyekkel azt akarták, hogy a köborló
 románokat leteljesedjen kényeztetsek, ha azok ele-
 mekkel váltottassák és állandó társadalmi rend-
 berbe szoktassák. Nagy Lajos király 1366-ban bevall-
 ja hogy, Erdélyben különösen az oláhok gonasztí-
 vók, kiknek a llapota rendszeretlen, sok bajt oku-
 nak. "Ez minden arra mutat, hogy a románok Erdély
 földjén minden jog és törvény nélkül él. Rabolnak,
 köborolnak, nem igró viselkednek mint otthon
 élő öslakók, hanem mint jövedelműek, akik ma-
 itt, holnap más helyen laknak. Erkölcseik, val-
 lásiuk a harcai népekétől elütők, és azok előtt
 riadjak, sokan csak balkémi predetűek. Balkémi or-
 detű az adiraási módjuk is. Kés terhet nem visel-
 nek csak az „ötvenedet" minden 50 juh után
 egyet adnak adóba. Az ötvenedet a kényszerű adó,
 1, Dr. Holdován Gergely: A románok politikai, történelmi
 néprajzi és nyelvészeti körlemények. II. K. 342. o.

vagy szolgáltatta be. A konczek köziül több-
ben vallalkoznak telepítésre, és elpiantult fal-
vak benépesítésére is. Az ilyen konczek királyi
jogokat kapnak, szeráltal mintegy megerősített-
nek konczségükben. Nagy Lajos király rendeletéből
köteltetnek ezek a katholikus vallásra átter-
ni, különben konczségüket elvesztik. A katholikusi-
sá lett konczek magyar nemességét kapnak, és belé ol-
vadnak a magyar nemességbe; népük pedig szolgai
állapotban marad, jobbaggyá lesz.

A jobbaggyá lett románok új állapotuktól nem jelle-
zőek vannak az adott helyrethet, adhatnak kőből.
Balkáni sokaság, erkölcsei, nehezen változ-
nak. Az átváltozás nem megy könnyen. Hosszú
időre van szükség, hogy állandó társadalmi rend-
et hozzanak, és hibáikat elhagyva helyes ele-
mekké változzanak.

Mindezen a mellett bizonyít, hogy a románok nem

öslakók. Ha öslakók lettek volna a magyarok bejöve-
telekor, a különféle váltások, melyek az új ál-
lam kialakulását előkészítették, - a kereszténység
ennek terfoglalása, és ennek nyomában a keres-
tyen társaságok felfokozott intézkedések és törvények
nem hagyták volna őket érintetlenül. Az új in-
tézmények hatása alatt vagy átalakultak volna,
vagy az új szokásoktól idegenkedő maradi elemek-
kel egyesülve felvettek volna a külső életre elő-
re, és nem vártak volna rá 500 évig, amikor már
a magyar állam a kereszténység oltalmára alatt
minden intézményében megerősödött. 1.)

Az erdélyi jobbágyok helyzete a XIV.
és XV. században.

Európa nyugati államaiban a XIV. és XV. század-
ban teljesen kialakult a feudalizmus, a körvont
1., dr. Moldován György: i. m. II. k. 354. o.

függésnek lépcsőzetes hátrévolga. Ezen elfajult gorda-
 sági rendnek legnagyobb hátrányait a hátrévolg leg-
 alacsonyabb fokán álló osztály, - a jobbágyok érezték.
 Magyarországra és Erdélybe is átjött a feudalizmus,
 de általában. A királyi vármegegyek pusztulásával
 ezek helyét a nemesi vármegegyek foglalta el.
 A rendiség kialakult. Minden magyarországi ne-
 mes, akár főúr, akár köznemes, - a szentkorona kö-
 vetlen hátrévolga lett. A várföldek a nemessé-
 g kezébe kerültek, az egykori vármegegyek vagy a nemes-
 ség kezébe kerültek, vagy a jobbágyok kezébe kerültek.
 A magyar nemesi osztály, nem érezték a
 függési viszony terheit, mert a feudalizmus minden
 terhe, minden hátránya a jobbágyok vállára
 helyezett. A jobbágyoknak egy jóga volt: a
 szabadköltség, - kötelezve, és nem szabad
 börtön. Királyi rendeletek szabályozták a kien-
 ced, fixed, kapiadó, telekhatározat, fűtőtartás

szo'lo terhek viselését. Mind e mellett is a jobbágyaig helyrete mindenütt a nemessé emborségétől függött. Az orszáig körponti helyei től távol fekvő részeken, így Erdélyben is a nemessé nem voltak kitéve az ellenőrzésnek; az ilyen helyeken aránytalanul gyorsabb volt a jobbágyaig helyrete, mint az orszáig körponti részeken.

A nemességek Erdélyben aránylag kevés birtok állott rendelkezésére, mert a székhelyek és városok földje szabad volt. A kisbirtokú nemesséig váma is folyton nőtt; a törökies rapordásou hivatal hivatalunk is növeltek, sok szláv, és román adómarái is idegenül emeltek adómarályaikkal a nemesséig sorába. A rapordás arányában raportáltak a földbirtok felaportásával a jobbágytelkek váma is. A kis telkek után azonban a régi nagyobb telkek után adószolgáltatást követték. A föld telkei arányának eredménye a jobbágyaig elszegényedése lett. A jobbágyaig már nyelvére nem

egyforma. A magyar jobbágy mellé a nagy települések
nyomába belepött a román paraszt is, ki nemesse lett
kenérsének jobbágya lett. Helyzetük egyformán torhos
volt. A kis jobbágytelek kevés jövedelmet hozott, és a
kevesből is előbb a megöltatásokat kellett kifizet-
ni. A mi kevés megmaradt, az csak szűkösen volt elég
az élet fenntartására. Elégdetlenül, jobbsorsutáni
vágy szállta meg a sarajvargátott jobbágyok lelket.

Érdemes éppen ebben az időben vallásra nézve
római katolikus volt, eltekintve a románoktól, akik
görögkeletiek voltak. A románok jóvereny és tört
helyzetükkel fogva egyháziilag csak ideiglenesen
rendelkedtek be. Templomaikat faből építették. A

XIII. - XV. század bőséggel leu román templom sem ma-
radt fenn; ebből is látnék hogy nem voltak őslakók
hanem később telepedtek be. Egyháziilag Balkáni püs-
pökök fennhatósága alá tartoztak. A XVI. ik száza-
dilag sem a magyar, sem a román oklevelek nem

tidnak arról, hogy Erdélyben a románoknak püspöke, vagy oladikája lett volna. ^{1/}

Fallasi tekintetben Erdély békéjét nem kararta meg semmi eretnekiség. De mikor a csehországi husziták mozgalmán átszaporított magyarországra is onnan 1420-ban ar elűzött husziták holdraiba menekültek, Erdély sem kerüldette ki a husziták hatását. Elmenekültek meg tartották a kapcsolatot elhagyott családjukkal, rokonságukkal, országra is a husziták tanak Erdélyben is bejuttattak. Gondban történt a Terjedés. Az elégedetlen jobbágyoknak telte a társadalmi összecsúszást és újítást hirdető tan. Erdélyben egész falvak fogadták el az új hitet. Mindex a mindalmas alkópólok tart hata tlanúga, romori helyzetükkel való elégedetlenség miatt történt. ^{2/}

Lápos György erdélyi püspök, hosszú huszita eretnekiség terjedésének gátat vetett, és azt megsemmisítette. Márházi Jakab ferencrendi gener. vikárius,

1/ De Moldovai Fergely: i. m. II. k. 141. o.

2/ Szendek Elek: Magyar nép múltja és jelen. I. 141. old.

kit a pápa Magyarorságra inquisitorok küldött ki,
sürgősen behívtá Erdélybe. Fekésb atya igehirdetésével, és
fegverés erővel elnyomta a hiszevitelműt. Thak nem tér-
tek vissza az Égyháza, arak az üldözések elől Haldia-
ba menekültek.

Itt aip konak, és erőszaknak engedett néj viasatát
az Égyháza; de megkínosít aenvedő lelkeből nem le-
hetett kiirtani a jobb jövő reményességét.

Itt hiszevitésig, egyenlőségét hirdető tanai nem semmi-
sü ltek meg, átültetődtek a néj lelkebe és eris befe-
lyást gyakoroltak az erdélyi parasztharadás kiűzésére.

Itt jobbágyok hiába vártak sérelmeik megváltását. Itt
földesurak megalázták a szabad költözködést,
even felül lépes György erdélyi püspök három év dics-
ma hátrá lákat egyvörre új peimben követelt. Itt job-
bágyok a fűstet megtagadták, mire a püspök egyhi-
vi átokkal felelt.

E világs sérelmek miatt láradasfőrt ki 1437-ben az os-

azs magyar meggik jobbágya. É körs orsban élő nagy-
 számi magyar jobbágyokhoz atlakorót a kisebb száma-
~~ha~~ román jobbágyig is. Rajuk a tízed fixetis is az egy-
 házi átok nem vna tkorót. Ők az ötvenedre, a méhek
 is diennök tízedere vartak hőmyebbi lét is erőt vátla-
 korak a támadásokhoz. V.

Római történet inkább a láradást az elnyomott román faj
 láradásának nevezik. Itt az lét volna, - akkor nem ott
 tört volna hi, ahol a legkisebb volt a román, hanem
 Hünysöd, Brassó, és Temes meggikben, ahol legtöbben vol-
 tak; de ezek a vidékek a láradástól érintet lenni marad-
 tak. É láradás nem nacionalis jellegű volt, abbana
 korban nem a faj, nemzeti ségi, hanem a földi lis
 szempontok érvényesültek. É külön böző faji népekhatár
 egy osztályba való tartozásukig összekapcsolta. Így a
 láradás nem a román faj, - hanem a jobbágyi tá-
 madás volt a püspöki és földesúri ön kény ellen.
É természet, hogy a nagy számi magyar jobbágyokhoz,

1.) Hünysöd Pál: i. m. II. K. 84. o.

ahiket előszörban érintett az ügy, - esatlakortak a körték
előrománok is, - hogy az egész jobbágyiag helyzetének ja-
vításából, ők is kivesszék részüket.

A kiradok tőparit mellett Bábolna hegyen gyülekeztek,
sirelmeiket megtárgyalták, arutan követeket küldöt-
tek Csáki László erdélyi vajdához, kitől helyzetük or-
voslását kérték. Csáki László nem akart egyezkedni a
követeket kivégértette. Erre a jobbágyok nyílt háza-
dába törtek, és megtámadták a nemességet. Az utkö-
ret a jobbágyiag javára dönt el, azt mutatja a kolos-
monostori konvent előtt létrejött egyezés is. A nemes-
ség elfogadja a jobbágyiag kérését és feltételeit, de
csak átmenetileg. A nemesség a jobbágyiag korrek-
ciójában korán észreveszi a nagy veszedelmet, véde-
kezni ellene korrekciójával, - követcsigra lép a sa-
bad síkhalp is ráér néppel. A követcsigra Kápol-
nán kötök meg, eredménye a három nemzet: az
erdélyi magyar nemesség, a síkhalpség, és a sík-
nép uniója lett. Egyúttal költözött megvédésre kö-

Telenik magukat.

Th nimio megkötése után a jobbágyok pusztító és rabolva hatalmukba vesik a kúrséget, és az erdélyi városok köztül Kolozsvárt is. Th egyenlőt három rend jól felkészülve várja megtámadja a lakadókat, véres bosszút áll rajtuk, a jobbágyok pedig felévi nekier harossibae kifáradva letérik a fegyvert.

Th három nemzet között az imiot Fordau újra meg-
erősíti, himondja a kölcsönös védelmet nemcsak a jobbágyokkal, hanem a külső elleneséggel, a törökökkel szemben is.

Th védelemre kötelező volt, mert erutau megindulva török támadások hosszú láncolata. Betör a török Erdély leggyardegabb városaiba, falvaiba; pusztít, rabol mindenütt, és rabjaibae kirabolja a megrémült lakosokat. Th megemv jobbágy elfelejté egy időre mistjának szenvedéseit, meg a földesúrnál nagyobb elleneség leverésére.

Th válságos időben

sem kíváncsi meg a földesurak önkényes viselkedésére.
 A parasztlélekedésben elvérezett, a török háborúkban le-
 padt magyar jobbagyság, helyét románokkal pótol-
 ják. A hipotézist magyar jobbagyságot a földesur
 a hegyekről lehozott román paraszttal népszerűsíti be.
 Az új jobbagyság nem ért a földműveléshez, mintha
 gyengébb, eredménytelenebb, mint a régié volt. A föld-
 esur hogy a külvilágot elenyésztette, a paraszta a
 szolgálati szöveget. A román jobbagyság beletörődik új hely-
 retébe és vissza az igazat. Gyengébb nem voltak nagyobbak,
 így az új állapotot nem látja túrheterotelennek.
 A magyar jobbagyság csak a méltatlanságot; természetesen
 fogva önmagát, bator, igényes, helyretébe nem akar bele-
 nyúlni. Főbb jövők kereset tereit magának...
 Émíatt egy újabb lélekedés támad magyarországi terü-
 letén. A leigázott jobbagyság a nehéz terhek
 súlya alatt fejezett fog 1514-ben Dózsa György vezér-
 leté alatt. A nemesség ezt meghegyezte lenébből torol-

ja meg, mint az 1437.iki erdélyi lakadást.

Dörösiat vas írás trónon ígetik meg, a lakadás többi nagyságait a legismertebb büntetéssel végzik ki.

40,000, nemelyik kerint 70,000 ember eretel a kürsdelemben. ¹⁾ A dörösi file lakadásában erdélyi jobbagyak is vettek részt.

Így a magyaraimi vértesség Erdély magyar jobbagyagait is érintette.

A lakadás leverésével nem ért véget a megtorlás. Az 1514. okt. 18. iki vör. gyűlés 71 t. cikkét hozott, melyből a jobbagyakra is 9 a lakadás megtorlására vonatkozott. A nemesség a törvényekkel akarta, hogy a jobbagyagot kevés jogától megfosztva, örök polgárjára verse és a törvényekkel belincolt jobbagyagok ellen a fegyverrel örök kiűzést. Legyőztemül megtorolták a lakadást, az apák vétkesét, a fiaikat is büntették. A nemesség az elnyomással a hatalmát akarta meggyalulástani, és a herület is egy időre, de cumele nyomában nagy vértesség irta a magyar

1.) Beuadek Elek, i. m. T. K. 198. o.

fajt. A megfogyott román magyar jobbágyok a kö-
 réjük horvát románokkal együtt élre, közelebb kerülnek
 egymáshoz, apróként elhagyják igényeiket, alhal-
 máskodnak, kölcsön megfigyeltkedést tanulnak a
 románoktól és fokozatosan lesüllyednek a románok élet
 módjára. Lassanként megindul az asszimiláció
 folyamata. E köztársasági hatása alatt a két elnye-
 metti faj összevegyül. A román sok helyen asszimilál-
 ja a magyart végül a románok során ismételten
 vallásba és nyelvileg is egyet len a jobbágy-
 magyarral.

A nemzeti öntudat határait akarva növelni és
 nemzeti ére, hogy saját faját gyengíti a magyar
 jobbágy elnyomásával.

Erdeji államalakulása.

A reformáció hatása a románra.

A XV. század nagy változást hoz Magyarország életében.
A mohácsi veres után a magyar nemzet felbomlott.
Ezt egymással küzdő királyok lett az országban sa-
kellő közzé hamarabb hatalommal beiktatódott
a török.

A török megszállott területek mint koldus-
ok bekebelezte és ott saját törvényeit léptette
életbe.

A nyugati részen Habsburg Ferdinánd, a királyi
Magyarországra arra törkedett, hogy országra
mint örökséget a Habsburg ház birtokai közé
beolvasson.

Erdélyben Rákóczi Fáy nemzeti király, a ma-
gyar nemzeti harcosainak őre arat küzdött,
hogy a magyar nemzeti lét megsemmisítését
megakadályozza. Magyarok Erdélyben elismeri
mind a hit elcsúszásának némi fennhatóságait,
de arat egy löli a törököt és küzd a magyar -

oskigon fellejot absolutivumius ellen.

A két király közötti harcnak a nagpparádi beke-
 vet véget. A bekekés után nemcsak Fainoski-
 rály meghalt (1540), hívei fiát, Fainos Laignondot
 választják meg királyuknak. Ferdinand és Tru-
 iemer el, Buda ellen indult, de körbe a török kihar-
 nálja az alkalmas és csellel elfoglalta Budát,
 az örege királyt és fiát börtönbe küldte.

Érdelyben a kiskorú király gyászmája Martinuszi
György a kormányt hercebe ragadja; Örvig kiűrd a
Török császárt és a bécsi inkórály ellen, augst 1566.

x/ 1551ben
megölték.
Török császárok és a bécsi önkény ellen. Végül 1566^x
ben elárkeresttnek látja az idős Felleg elakittá
sára.

Edély Ferdinándtól elszakad, a multán fenntar-
tásaiga alá került és önálló fejedelemséggé le-
által a magyar nemzeti udvar felállítására, és
magyar nemzet megmentője lesz. Ezzel ér-
dély fejedelmei másfél századon keresztül a

a magyar alkotmányosságnak, a nemzeti szabadságnak öregei leannek a Habsburgokkal szemben.

Erdély alkotmányjának alapja a három nemzet ünioja és a négy vallás ~~egyenrangúsága~~ ^{egyenrangúsága} vall. A reformáció gyors terjedésével Erdélyben hamar meghonosodott a lutheránus és református vallás; később az unitárius.

A vallási egyez felbomlik. Négy vallás felekezet tagjai kiadának hitük igazsága mellett. Az áldatlan kiadalmat megpróbták az 1571-iki ora. együti, melyben a katólikus, református, lutheránus, és unitárius vallásfelekezetek egyenjogúságot, egyforma vallás szabadságot nyertek.

A vallás szabadság nyomaiban nagy elleni fellépetés támadt. Sokak, nyomdokat követve, melyek a kálvária credenciájára terjedni kezdnek.

A protestáns fejedelmek is körrehatnak a hit-

nítás érdekében. E három nemzet között ismeretti le a
 hamar a reformáció; de ezzel nem elégednek meg; a jobba-
 társai sorban levő görög-keleti románokhoz is elvinnék,
 hogy ezáltal a románokat közelebb hozzák a magyar-
 sághoz és a kultúrához. A reformáció terjesztésével ál-
 talános kultúrát és egyenlő esélyeket kíván-
 tak megkísérteni a románok között. E körítés minde-
 ja már Zsigmond korában megkezdődött.
 Pál Thory, István és Kristóf idejében országgépü léti tör-
 vények is egyenlőit a román nyelvű prot. egyház kiála-
 kulását. Kodalmi próbálkozás is maradt e körből,
 mely mintegy biranyítja a reformáció hatását.
 Tordossy Mihály az erdélyi ref. románok püspöke
 Alexe István karmesteri, Lakai János mester-
 beti, Pestivel Miklós ligoni pap, Techiric vajdahiun-
 di esperessel, az ő követség egyének lefordította ro-
 mán nyelvre és Kármárosson 1582-ben kiadta.^{1.)}
 Pál Thory Zsigmond alatt a jól indult román refor-

1) Pokoly László: Az erdélyi ref. egyház története II. k. 166. o.

mozio megakadt, mert a jessitak minden terese
horra fogtak az elreformatio munkaja lor.
it megmaradt his erdmenyt megsemmisitette ki-
haly vajda, ki gorog es alai haligereket horolt Er-
deyre.

Pásta alatt is xünetelt a munka. Borsay es Pá-
köcsy Zigmund alatt, felileatölött a hamvadótük,
Páthory Gábor alatt már latható lett is mit az ered-
mény. Megengedi a reformációtörvényszékének
nak a külön superintendens válat látt. Páthory
Gábor felment a papokat a jobbágyi terhek alól,
megengedi a szabad költözködést. Azon rendeletivel
megnyerte a román papok rokonságot, akik
már már arra is gondoltak, hogy a reformációtörvényszék
való málhákorissal a protestáns papság jogait is
megnyerhetik.

Pálffy Gábor az eddigi területi probálhorásként
belátta; hogy a gör. kel. egyház műveletlen pappal

ival teljes credenciust elérni nem lehet. Képzett papok
 kal akart a munka hat határa fogvni. Roman ifja-
 kat is taníttatott és azok köréből is avattatott fel ref.
 papokat.

Legnagyobb credenciust a román területén I. Rá-
 kóczy György érd. el.

I. Rákóczy Györgynek és híres püspökének Gelejinnek
 a reformáció előmozdítása végett egyik legfőbb tö-
 rekvere az volt, hogy a görög és aláv nyelvvel kikü-
 költöjék az istentiszteletből és népnyelvvel a románul
 vigyék oda be. Így hitték, hogy a néppel megértetik
 az evangéliumi tiszta igazságokat. Ührendelték a
 románok főpapjainak, a vladikáinak, hogy a papok
 csak románul prédikáljanak és románra fordítsák
 ref. ima könyvet, énekeskönyvet, és káteket használja-
 nak. Roman nyomdát alapított, ahol egyházi i-
 rtán jelentek meg román fordításban a legújabb-
 geszt könyvek; a Heidelbergi Káte, az Újtestamentum

is a förlärook. 1.) Tack ar intier keolietek elömodilol-
 laik a reformacio terjediet, de a papok távol voltak
 minden bencsö is mélyebb vallásosságol. Itt meg egy-
 riggüség is babonára jobban jövedelmorokk, mind
 Istennek tinka igéje. Ok elööröbön a jövedelmek me-
 sek, papi hivatalukal nem a nép cleteinek javítására,
 hanem vagyon gyűjtésre is szarolatra hasznosították fel.
 Itt főpapok ar utolsó papok, mindenki szarolt. Itt
 papi népek, a expozetok a papokkal, a vladika vala-
 menysit szarolta. Itt orv. gyűlés alig gyűlést a népek
 a szarolások megmenteni.

Tack a kertartások is babonás orvások, melyeket
 a reformisták a románok köztül kiakartak künnö-
 bölni, a népek tilajdonképpeni vallásait kipereték,
 melyekhez könnn akasztig ragaszkodott. Tackel
 a hinták, urasak, febfogás nem pótolt. Itt papok
 kiserit a rendeletet teljesítetis elöt; így ar isten intie-
 keolietek hariba vettek. Itt fejedelmek rendeleto irtak.

1.) Dr. Moldovan Gergely, i. m. II. k. 294. o.

[irndalom történel.]

mében a románok a ref. püspök felügyelte alá kerül-
tek, külsőleg behabelerkettek a ref. egyházba, de való-
ságban nem. A ref. püspök felügyelt, de az igazi, fény-
leges kormányzást, a vladika végezte.

Törvénytettek az egyházi szervezet átalakítására is,
de ez is hiába való volt, a románok a kormányzat terén
sem fogadták el az újítást, maradtak a régi mellett.

I. Rákóczy György munkáját a román reformáció te-
rén folytatta II. Rákóczy György; idejében Csulay
György ref. püspök számos gyülekezetet reformált. Li-
goson, Karanseberesen, Hátszegben, és Fogarason ref. ro-
mán nyelvű iskolákat alapítottak.¹⁾

Ugyaní is sokat munkálkodott, hogy a román refor-
máció egyre jobban haladjon, liturgiáiban, ajtatósmü-
veket adott ki, tevékeny és hivatalos román papo-
kat, kiknek műhirdetést eredményt várt, - odo-
mányokkal látott el. De mindennek nagy kitérési
munkának helye lett az eredmény. Az ala-

1.) Pokoly László: i. m. II. k. 278. o.

pietosi iskolák helyén alakultak román ref. gyüleke-
zetek népművelés, - de ezek nagyon rövid életűek val-
tak, a keleti katolikus irány megsemmisítette.

A reformációnak csak egyetlen, de nagyon jelentősége
eredménye lett; hogy a román nyelv, a klérus liturgikus
nyelvét, a sajtó nyelvét, a románokat értekező
biblia, imakönyv, kéte fordítását a **terítő** meg-
vetették a román irodalom alapját.

A románok és a katolikus irány.

Amint a törökök hatalma megsemmisült Magyarországon,
erdélyben nem rendelkeztek még tovább függetlenségét,
fejedelemségét a Habsburg hatalommal szemben. A
Habsburg háznak az volt a célja, hogy uralkodás al-
ján Magyarországot felett elismertesse és lassanként az
ország alkotmányát elvétel, Magyarországot az örökös

törvények közzé tételére. É nagy törvény
 kivételül Erdély bekebelezésével fogott hozzá. Li-
 pót 1691-ben kiadta a Diploma Leopoldinum, amely
 szerint Erdélyt nem csatlakoztatva Magyarországhoz, hanem
 koronatorvényai s a guberniátusok alá tartozó
 fel benne is ezzel kormányoztatta. A guberniátusok élén
 mindig magyar gubernátor, a hadügyek élén asszabau-
 kulin katnai főparancsnok állott, akik a király neve-
 rével ki és a ki több hatalmat gyakorolt, mint a guberná-
 tor.

Az Erdélyi rendek azt hitték hogy a fejedelemség foly-
 tatódik a kormányzóban. De hamar erre vették, hogy
 ez csak látszó. A király, mint fejedelemségön ki nyitotta
 kormányozta az országot. A három nemzet egyenjogú-
 ga és a négy vallás szabadgyakorlata papíron biztosít-
 salott, a valóságban harc és civódás kezdődött köztük.
 A civódás magvát Lipót hintette el. Leolektilt neki Erdély-
 ben is a magyar ellenes, magyar gyongyító politika.

Túl a rendszert, a melyet Kilonics irtak Magyarorságon
megakaszt valótlanul, már Erdély is irta. Hegtörni a
magyarságot, kivetkőztetni nemzeti ségéből, földjét
elvenni, idegennek adni, majol katholicussá tenni be-
loantani a német birodalomba, - ez volt a célja és
a törekvés Erdélyre is kiterjedt.

A bécsi hatalom felhatalmált minden eskört ezen
céljának elérésére. Örömmel fordult a nemzeti-
gyűlés. A várakos diadalgette, mert az elűzetési-
sés előretébe sokat várt fölfele.

Az erőkben megkorai felfedezte hatalmának
nagy támaszait a magyarokkal keverve. A roma-
nok a katholicus vallásra akarta téríteni, hogy
nagy erőfőbbletet nyerjen Erdély protestánsaival ke-
ven. A románok minője tehát a magyarság és a
protestantizmus ellen vágytunk s így a bécsi kr-
mainy körében politikai eskörre lett.

Baranyai Pál, Levéltári Zabor jezsuiták bécsi testéle

el a katholikus nimio teroist Diesten, Holomies is-
sekkel együtt.

Báuffy György gubernátor, Bethlen Miklós kancel-
lár, és apor István kunstartós 1697-ben Bécsben vol-
tak, ekkor körölte velük Tinszkó gróf a román
katholikus nimio teroist és megkérdezte véleményü-
ket, de ők kijelentették, hogy ~~örül~~ sem mit sem hal-
lottak odalátára, külföldben is küldetésük nem ege-
di meg nekik - hogy e fontos kérdés felett hozgyl-
janak! 1.) Az erdélyi protestáns rendek az nimio
megakasztályozására felkeresték és nemzeti érdekből
megtagadták minden lehetőséget, - protestáltak, - de eredmé-
nytelenül.

A románok vladikája, Theophilus volt, ki népszerű-
sége és nem állásához méltón viselte magát,
hogy a gubernátor büntetését elkerülje, hallgatott
Baranyai József tanácsára, elfogadta a pápa főnök
segét, a symbolumba a filioquét, a purgatoriu-

1.) Dr. Tancsics Benedek: Traktátusok a Dáko román
törvények. 10. II. sz.

mos, az othyok, - is 1697 ben a római katholicus
egyházról írníoba lépett.

Éy Theophilus a gubernium büntetésétől megmen-
kült, sőt állásában megerősíteték, melyben hatal-
mára reginypapokkal továbbra is érteztette, azok-
nagy nagy réssel rom. kath. privilegiáimokkal,
reáind birtinnal és igazsággal rávette az írníó elfoga-
dására.

Thaddeus olyan papok is, kik a király rendelkezé-
ségein szabadon akarták megváltatani az
egyházak, ahova szállakozzanak. Sokan a ref.
püspök fennhatósága alatt, reformátusok, so-
kan gör. keletiek akartak maradni. De rom.
kath. résről erőakkal ismét intették a dolgot, hogy
minden rómain, a római egyházhoz szállakozzék.

† Hálaegyeidéken lakó papok közül 18-an úme-
pelyesen biztaltatták, hogy ők a ref. egyházhoz száll-
lakoznak. † református főkonsistorium védelmük-

re ment, biatoritolla öket, hogy a ref. papok szabadságot
 ban foguak rikessülni, és abból meg is tartatnak.
 De gyenge volt a ref. fökonistorium fejlődése. A román
 ref. papok megpecsételték nem lehatott semmit, mert a protes-
 talis semmit sem ért, a fegyveres hatalom inkább
 elött.

Kolovics módra itt is mi költésbe jött. Rabutin gene-
 ralis a vladika rendelkezéseire bosszút nem kato-
 náit, akik a ref. román papokat elfogták, javaitak
 felprédálták és öket tömlőbe dobálták. 1). A bécsi ko-
 many, ilyen intézkedése mellett semmi sem akadályos-
 hatna az immo ügyének diadalra jutását. Kolovics ér-
 sek a szanasiis vladikát, Beistben püspöknek felkér-
 telt, his Rabutin generalis, a katolikus főúrak
 és jermintak nagy ünnepélyességgel 1701-ben hiva-
 talába beiktatták. A új püspök, a Beistölhorst
 intézkedések és felmérésre eljárva, a ref. románok
 felszámolását kiírta. A románok nem

1) Pokoly László: i. m. II. K. 45-46. old.

sikerült egyetemi; román papok azt látták, hogy mi-
helyt egyetemen, mindjárt nemesebb lesznek valószínűleg
együtt. Később az uniális utat belátták, hogy az igaz jogok
elmozdultak, így erőtlen az uniális körül sokan vitat al-
lának a keleti egyházba.

Mind e mellett is az erdélyi románok helyreállítását, az uniális
nagyon sokat változtattak. Nem emelte ki egyetemen őket a
kultúra lassúságát, de legalább a papjaihoz a kultúra fe-
lért.

Az uniális fontos politikai intézkedésekkel a ro-
mán nép egyeteme, - erőitette a kolonizációs politikát és
általánosított a magyarországi protestantizmus ellenállás-
át. A habsburgok politikáját nem maradt el a juttatma-
rás. A 1701-ben elrendelt; hogy a románok kérésére
Gyulafehérvárra, Hódmezővársra, és Fogarason ismét állítsanak.
Később a püspökök, a kormányzó segítő tanácsaival kérés-
re és erőtlen nem csak a gör. keleti egyházak, hanem a románok is nagy politikai teret.

III. Károly királytól Fataki püspök megkapta a 7000 forint.
 évi jövedelműet birtosító Kamossijvári és alsórombafalvi
 kincstári uradalmaikat. Klein püspök megcélhelyezte
 a balásfalvi fejedelmi kastélyt és a hozzá tartozó nagy ura-
 dalmaikat, a mi akkor 6000 forint. jövedelműek; kért gör. kath.
 püspöki birtoknak. II. Károly a kérésre is teljesített. 1.)
 Jylene gör. kath. püspökség gazdagon dotált állás, a kincs-
 tári vagyon elajándékozása folytán.

Balásfalván alakultak gimnázium létesül, mely na-
 gyon támogatottak. Itt iskolák latin és műveltségű képzelt
 a román papokat a régi kultúra nélkül állapított. A
 román papok a művelődés terén nagy haladást tettek, így
 kezdtek használni leányi a román. kath. papokhoz. Főkévi-
 sük végcélja az volt, hogy a román papok, a katolikus
 papokkal mindenben egyenlő legyen.

A főkevisükkel a román népet, a mennyire lehetett, így
 kezdtek fennnevelni. Klein Inocentius püspök, az ed-
 digi eredményes kérésnek felbírálva megpróbálko-

1.) Dr. Takaffy Elemér: i. m. A román példák.

kik politikai is neurati jogok kérésével is. Kérveint
nyugt be a királyhoz - melyben kéri, hogy a gör. kath.
püspök a gubernium tagja legyen, a tanítók, papok a
kösterlektől mentesek legyenek és román neurati segé-
nemeknek legyen joguk nem mint magyar nemeknek,
hanem, hanem mint románoknak, arany legfőbb hivata-
laira emelkedni; a nép pedig így tekintették, mint a ha-
rának igazi örménye, nem pedig mint jövevény.

Klein püspök ezen kéréseinek nem lett eredménye, de ez
még határozottabban utódaira, kik később ezen törekvések
bírái nemesültek.

A balácsfalvi gimnázium is papnevelő intézet mintha
ja folytán, az erdélyi románok is új értelmű ábrándok
folytatóra emelkedtek, neurati öntudatra feleltek, s
amely nyomaiban a nép kölesvételéből is nagy támaszt
dől meggyodult nemzetének szerepét is.

Az unió Beis minthogy volt, sokat velt örömmel élenni
és sokat is ért el. Erel volt a magyarok győzelméi is

elvonatára. Treis ébreztették fel a román nép nemzeti öntudatát és hintették el a nemzeti törekvések csíráit, melyek később megtermékenyebbé neveltek. A Habsburg uralom célja az osztródalomban megvalósításra volt, - a mi ebben őket elősegítette azt támogaták. A magyarok gyengébbi kérését is erőtől a célpléresét munkálta a nemzeti cégek díszítése. Tömösaka balázsfalvi gimnáziumot segítik, hanem a nemest feleltet irdekeért igazságtételekkel is létezik. Maria Teresia királynő Bécsben 50 gör. kath. papnövenedék számára semináriumot létesít, a bécsi Porciai nevelőben 1 gör. kath. papnövenedék nevelésére alapítványi helyet kerek.^{1.)} A jelesebb famulokat ide, és innen Rómába küldik magasabb képzésre. Major Gergely püspök a római, de propaganda fidei "collegiumba" küldi ki Linhai Györgyöt, Major Pétert, és Klein Samuelt, a kik itt népiük felebreztetésért, előbbre vitelért, lelkesedve munkálkodnak. A többiek a többre várják, törekvő ifjak lelkesedése, a római rokonság elismerése. A

1.) Dr. Takácsffy Elemér: i. m. Magyar hitélet. 1922. 1. k.

ij ermével, a Habsburg hárt iránti hódolattal, a magyar
 rok ellen táplált ellenesével eltelve jönnék hara-
 samlusiinguk bevigéise után, ezen ifjak, hogy népiüknek
 sarkok életének ij irányt mutatának.

A határörtség kerekése. A jobbágy ság
helyrete. Hóra lazadása.

Más irányban is már kéren is dolgot a bécsi kiralom. 1762-
 ben, az országgyűlés befolyása nélkül alakítja meg Maria
 Terésia királynő a határörvidéki intérményt.
 Magyarorszáig dél-vidékei már volt ilyen övidék, 1750 óta.
 Erdélyben is ehét hasonlítottak kerekési. Pisscov Adolf
 báró tábornokra bírták a kerekést, Pisscov a románok
 köztél könnyen véget, de a nékeljékel után, a fegyverfel-
 vétel prökakka történiük. A kabad nékel elvetti a-
 badságot, mert a rigori katonai fegyverem való ságon

rabbi leki. Tmi rabbihoz jelentett a nékelysknek
 az felkabadulást hozott a románságnak. Itt adó-
 ból és jobbágyterhektől felmentett románok sivezen
 jelentkettek. Itt I. és II. román beatercei, fogarasi
 román határörvered megkerveése után a román
 határör hatonak, a hatmai hatóságali herülnek
 s erőtőn a hatmai kormány gondoskodnak ró-
 luk. Itt hatmai családok neveléséről, oktatásáról
 mesze menőleg gondoskodnak. Német nyelvű
 iskolákat kerveznek, ahol a román határörök oper-
 mekci megtanulnak németül és helyesen horra
 iderodnak az orrák császari kormányhoz. Itt
 met nyelvűl megnyitlik plőtük a német kultu-
 ra is a hatmai ranglita. Itt német nelleni tá-
 nitás követhetniege lett, a megnagyobb magyar
 gyűlölet.

Itt nino is a határörög kervezésében az erdélyi
 románság a béni idvar nagyfokú támogatá-

sát lássa és azt hitte hogy ennek nyomában jön-
ni fog a jobbágyjag, igája alóli felkabadulás.
Súlyos teher volt a népen a jobbágyjag igája. Az ér-
degyi rendek ^{keves} jóindulattal névelték a jobbágy-
jag iránt. Az 1714-iki országgyűlés a Rákóczi-féle
kabadtságok ellenében felkabadult jobbágyokat
visszaveteli régi állapotukba s megállapítja, hogy
minden jobbágy hetenként 4 napot, a szellő 3
napot dolgozzon. Az 4 napitól több napot sok volt
és ezt belátáka nemcsak is, s az 1742 és 1747-iki or-
szággyűlés elfogadja azokat a kir. rendeleteket, a mely-
ek a jobbágy robotját 2, illetve 1 napra mérséklék.
A jobbágyjag iránt ez a kegyesség nem könnyi-
telt. A földesurak minden munkatársukat a tag-
orvosmentek a rendeletek, a jobbágyok pedig a ma-
guk könnyebb ördöke kerint magyarázták.
A vizsgálat helyrehozta adatait megújították Maria
Teresa királynő a „Bizonyos Pünktumok” ki-

dásival. 2 pontok között a legfontosabbak a következők:
: a jobbágyok helyenkint 3 igaz, vagy 4 tengeres nap-
raimod, a szellőre 2 igaz, vagy 2 tengeres napraimod
költségek dolga; a terményekből tízeledet, sőt ott a
hol van is kokaiba van, kilencedet is kell fizetni;
a jobbágyok telek terjedelmének megállapítása, a föl-
des ir. megállapítására birtokok. 2 pontok között
az utolsó okozott legfőbb baj. Sok földes ir. az a-
nyag is apró jobbágytelkek, még jobban elaprózta
hogy minél több munkás kérel rendelkezék. ^{1.)}

A jobbágyok helyzetét a pontok nem változtatták meg.
A kisebb, kevesebb földesuraknál felelőreig voltak,
ha jobbágyokkal kevesebb voltak; a nagyobb birtokai,
habár nagyobb földesurak aronban büntetlenül ma-
radtak.

A hatma tíz legfőbbje idegen kormarási volt, mely
sem rokonszenvek a magyar nemessel, a haraitörvi-
mysel is kokaikkal nem is merték, a jobbágyban

1/ Lajos Benedek: i. m. 19. oldal.

nem magyart láttak, - így természetesen, hogy inkább
 fogtak pártjára a jobbágyoknak, mint a nemeknek.
 A magyar nemetben a Habsburg-hatalom ellenességét
 látták, a jobbágyban a szomszéd ismerte fel. A katona
 látta nagy kedveseitől a jobbágyok nagyon elkapat-
 tak, a földes urakat sajnálta és vetette, nem engedte
 megkedve, csak immet, a munkát dolgoztak és minden
 kicsit is miatt beparancsolták urakat. A katona lát-
 ta pedig, anélkül, hogy meggyőződtek volna róla,
 véletlenül küldte jelentéseiket, a földesurak kezét
 lekezeléséről. A katona látta pártfogása, és kedve-
 rére annyira elrontotta a jobbágyokat, hogy a gi-
 bernium rendelkezéseit semmibe sem vetette, azt
 mondta róla: „ex nem a király, hanem az urak
 parancsolatja”.¹⁾

Maria Terézia horkai úralkodása után II. József ke-
 nyelven egy olyan férfi herült a trónra, aki Ausztri-
 a főbb kérdéseit politikáját elég erősen látta arra,

¹⁾ Benedek Elek: i. m. I. köd. 380. old.

hogy az ország belvárosait nyíltan hangvételű, annak végrehajtását meg is kísérelje. Kiadott rendeletei mind a magyarországgal szemben irányultak, mind erőszakosak voltak. Az egyéni birtoklások megalkotására kívül, maga elé nélnak kitértek a jogszegélyt és községekhez való hivatali, képes volt mindenteként minden feloldozni.

Törvénytelen rendeletei nagy elkeseredést váltottak ki a nemességtől – a jobbágyok pedig reménykedve néztek a jövőbe, – hitték, hogy a rendeletek nyomára nagy változások fognak jönni.

De tényleg egy rendelet sem okozott annyi bajt, és félreértést, mint a népszámlálás és a határ önkéntes. A népszámlálást törzsfőnök, a nemesség megadótatását rendelte el, a jobbágyok pedig éppen ellenkezőleg a jobbágyoktól való felszabadulást várta tőle. Azt hitték, hogy a császár a jobbágyi terhet alig felhagyja a bádítani és öket is határ örökhé aharja semmi. A hatvani parancsnokság a népet senki hitben meg-

hagyta, sőt különös magatartással a morgalom
elkerülését elősegítette.

Himnyadvármege 1790. július 2-án Dévén tartott két
gyűlésnek jegyzőkönyvében^{1.)}, melyet az 1790. évi orv.
gyűléshez felterjesztettek, levon írva hűen a Flóra lá-
radás lefolyása: ebben olvashatjuk, hogy a „támadás
heredete elött, bizonyos idővel erdélyi commandiró
generális Preiss ezen regény vármegyéjében lévén,
(mi okból nem tudjuk) minden látható ok nélkül
Piski nevével felbukkan, egy nehézségteljesen mulatott ottan
Himnyadvármegei sekhelyi katonatársakkal, és neve-
zetesen főhadásamester Karpossal sokat táncoltak,
amnak után a török, hogy az egész parancs négy vár-
megyéjében a gubernium, a vagy a főkomandó tá-
masnak híre nélkül arra lázítottak, hogy azután
keresették magukat a német katonák kintek által de
legfőképpen a fejtörési commandó is fenn nem nevezett
Karp főhadásamester által katonáknak feliratni és

1.) Himnyadvármege 1790. évi felterjesztése az orv. gyűléshez:

Himnyadvármegei Törk. és Rég. társ. 4. évi érkezőjében.

mind a vármegyé hatásköréhez, mind a földes uraságok
 való engedelmességükkel levetkérni, ezt egy neliang, kend
 ben ezen nyomorult vármegyé a főigazgató tanácsnak
 hathatósan jelenteni el nem mulasztatva." „Ezalatta
 Topánfalvi fiskális jószágban, nyolc fiskális jobbágyok kö-
 rött, a koronának bizonyságot tette arra körött, bizo-
 nyos egyenletlenkedés fogadva fenn, a megnevezett fis-
 kális jószág Flóra és Klotka nevezetű parancsokat depi-
 toitásoknak, bírói felküldötték, ezek bírói vizsgá-
 von, a népi ügy nékte öket, mind iralkodónál megfordult
 horeffüket, a kik is a zene bonát megindították, mely is
 mindenütt avval gerjesztett, hogy a feljegyzés ékértől
 arra nékik külváros parancsokatjuk volna. Ezen fis-
 kális jobbágyok egybeesettlván magukat Kárp föstrá-
 mester is fejezvári commendatus által katonaságra
 feliratott parancsokkal, a feljebb aláíratottan megirt imo-
 nyai is hallatlan gyilkosságokat vitték végbe."
 A Dörse és Flóra fele bírádságokat összehasonlítva

először is egy prókány, hogy akkor példának megbün-
tették a láradákat, de most a láradák meg büntetésére a
katonai parancsnokság semmit sem tett, sokakat a
hük előregitették a láradák, még meg is jutalmazták.
„Commodoro Preiss hivataljából nagyon kitették, de
mivel a győzedelmes katonák kerestek rohtak nyerni,
arcs, hogy az oláhok hadonaknak, conseribáltatta is
arok a magyarokat megölték ^{Maria Terezia} Leut. Breibed ^{magyar} renoulet ^{magyar} capit
más nagy pentioval kapta. Főhadiszámter Karp bün-
tetésül az őbsteri fireteid híressé, fejezővéri commodoro
hogy nemünk előtt ^{magyar} medegyen, kép fireteid más re
ri. „Itt láradó minet kintek holtig tartó fireteid
nyertek. „Mert ha tudtuk is kint, mi javaink
vagyunk, visse kivinnunk nem volt szabad. „Kü-
rek, aranyok meg fertőztetők kénytelenül minetünk
nemünk előtt büntetettük mi. „stb...
A prókány végén a közgyűlés kérésre a következőben
foglaltatik így: „Kérünk, vagyunkból, még

aroknak is, kik meg halálra lettek kifizetessenek; a löb-
bi néhai felséges urunk azeriumából pótolta; a
annyival is inkább, hogy kárainak meg, csak törvé-
nyesen megkeresni is megtiltattak volt; a parancsnokot
arért is, hogy az istentelen büntetésből igen sokan kö-
rülről pártokodának hererügyi mielőtt vették, arért
is hogy császári parancsoktatnak nevével megvala-
sítottak és hogy ok nem indító okai, hanem réa arért
oktalanságból és másfelől a császári parancsoktatnak ne-
veretere engedelmességre valótlós bölcsőletanságból csak
sakörzi voltának a vezedelemnek; - kisebb, na-
gyobb mértékben megengedünk."

É heréssel arért herették fel az orn. gyűlést, mert a fel-
séges udvarhoz küldött követek paucakára és heréire,
„csak a levea balán, hogy ő Felsége nem haragzik a
nemességre és azt a maga kegyelmébe veri." A Felsége
gyelme abban nyílvánult, hogy bizottságot rendelt ki, a
bűnösök megbüntetésére. It comonissio tagjai csak a

gyilkosokat hirdették ki, a nemeseket nem. Gyilkosságért, erőszaktevéseért, kegyetlenkedésért, elevenek eltemetéseért, holtak feldarabolásáért 50 pálcza ütés volt a büntetés, a mi után a bűnösök szabadon bocsájtották. Itt ki gúnyosra is lecsapadta a nélkül, hogy a nemességet meghirdették volna, minden büntetés nélkül elbocsájtották. Itt communis, a városi lakosok is büntetés nélkül eljárás végetével, jeleutakat küldött fel az udvarhoz; a nemesek a jeleutakat nem látták, nem győződtek meg a jeleutak igazságáról; meg kellett elégedni arról, valahányszor a mi erre jött, hogy mind erőszakoskodásuk (a nemesség) mi voltunk az oka.

Itt meennyire is akarunk közeledni a dolgot mégis nem betűnk, hogy Hóra lázadás hegyetlenkedésével, az udvar és a katonai parancsnokság, ha éppen csejenesen nem is akarta, de csejenesen, megalkuvással nem léte. Itt katonaságnak a lázadás folyományán tanúsított gyűlölet és erőszakosság.

a jobbágyok meg jobban vernemmel kaplák. Hiába
kerül a gubernium segítettél a katonasígtól; a kato-
nai parancsnokság örökös ellenítettél a guber-
niummal. Sok akkor lépett ^{a lakadás} fölfele, mikor már to-
vább a segítettél adást el nem várhatták. A lakadás
elhagyása után a morgalom büntetői halálra íté-
ltek, de a többi büntetőket olyan tilosígyan engesztel-
ték el, hogy büntetőik kímélték sem jöhettek.

A szenvedett magyar nemességgel nem törődtek, csak
nagy halál, vereség nem fajt az idővel; kárta-
lanítani őket a sok vereséggel, nem volt érdem.

Megkellék elgedni arról; hogy Ő Felsége nem harag-
nik a nemességre és kegyelműbe veti őket. A pan-
rokhoz nem lehet törődtek ott fekvő. Ha a magyar
gyengült, fogyni, annak bűntét örültek.

A Hóva fele lakodást nem tekinthetjük román nem-
zetiségű lakodásnak, ez jobbágyi lakodás volt.
Tegyük nétek ezt a múltban is. Az idejett köröspülei

jegyprőháytoban is összehasonlíthatók, egymás mel-
 le állíthatók a Dóra és Flóra féle láradás. Mindket-
 tő parakt láradás volt, de a Flóra láradás felkelte-
 sét nem annyira a jobbaggyág nyomorúságos helyrete,
 mint inkább a német hintek paraktpartolása, némek
 gyűlölö magatartása, irgataisa eredményezte. It
 nép érte a határozatig partfogását s így azt hitte,
 hogy a határozatig verterése és a népművelés, előki-
 műlet a felarbadulással. Nyíltan irgattak a határa
 hintek. Köstök külvárosu Karp kereses sima ki,
 aki a népet fogyer felvitellel, s ennek következe-
 ben a jobbaggyág által való felarbadulással birtak.
 It jobbaggyág akkor, mikor a nemességet püktitették
 arflitték, hogy a cél eléréseért, a felarbaduláért,
 munkálkodnak és hogy a császár hívásáig kö-
 vetik. It láradás leverése után a büntetés briári sa-
 ma erehely büntetésrel, vagy büntetés nélkül élhe-
 tek, ekkor még jobban megerősödött az a hitük,

hogy lettük nem volt büni, - mert a császár is akarta,
a mit ők akartak.

A Hóra kiradás után a király rendelkezési engedély-
tét a jobbágyok helyzetét, de a nép földes úrával nem-
ben nem volt a régi. A papok és vesztők lelkhöz az
átélt hitlenbörzö csemények folytán még inkább meg-
erősödött az a nemzeti öntudat, melynek felkeltésé-
ben a balázsfalvi iskola udjára, a Flatsburg iralom is
sokat jár adnoki, s ez az öntudat később a népi lelki-
be is beleszállt.

A „Propaganda Collegium” román

ifjainak irodalmi működése.

A Major György püspök által a Rómába kiküldött
ifjak: Linkai György, Major Péter, és Klein László-
tanulmányuk befejezése után haza térnek a latin-

ság főkéből, és itt hon értekesítik tudományukat.
Tudalmi működésükkel lehet horrák a román nem-
bi exnét, melynek birtokosával új irányt jelölnek
a romániaság életében.

Sinkai megírja a „Cronica Românilor” című mű-
vét, melyben új tanokat hirdet. Elmondja benne, hogy
a mai román nép, a római legionáriusok és telepesek
leszármazottja, akik aróta meghaldattak Erdélyben
laknak.

Történelemben Anonymussal bírók. Exerint Geli
román fejlődés megközel Többszömmek, és így a
románok magyarok valma alá kerülnek. Kerin-
te az erdélyi romániaság autonómiával, külön nem-
zeti léttel bíró 1437-ig, amikor ezt elvesztette.

Major Péter művei: I. Istoria pentru înce-
putul Românilor. II. Istoria bisericeii Românilor.
Mindkét művet Brudai nyomtatta ki; önállólag
mások benne, Sinkait utánzóira.

Klein Sámuel történeti munkái is irt, de emel sokkal fontosabb a nyelvénél terjedt regrett munkája. Hegirta a dékhoromai grammaticát, célja az volt, hogy a román nyelvet könnyebbé vigye a latinulról, hogy a nagy hasonlóság alapján annál kevésbé tűnőbb legyen a román eredet.¹⁾

Sinkai is nagy történeti elmélete is tanította csak hamar elterjedtek, és az álltaluk mutatott irányban hatalmas lendületek vették a történelmet irás.

Magyar földön született még a románuság román eredetűnek elmélete Anonymus ~~az~~ művének alapján; ekkor horvájairól még Matyas király történelme írójának Bonfiniúnak munkája is.

Bonfinius a klasszikus kor hataira alatti mindent romániai igyekezetű lemmi. Sok annak volt értéke, aminek román eredetét hitehették mutatni. Itt kor szokásaihoz híven ellatinosították a neveket, sőt a történetet is meghamisították a román rokonság, vagy kapcsolat

¹⁾ Dr. Moldovan Gergely: i. m. II. K. 310-313. o.

kedveir. Bonfinius ismerte Nätgäs király román
kärmarását és azt, hogy a kor szokását igazolja is hogy
a legeflökelőbbnek mitava fel, kapcsolatra hozta a ró-
maiak dáciai uralmával. Kitalálta, hogy a dáciába loto-
lepedett római családok közül volt egy Boovin nevű
tíz család, ez azóta, Erdély területén lakott és emelt
a családnak egyik lekármárosója Nätgäs.

A román történet írók ezt a mesét felhasználták,
erre bironyították a román kármarást. Így Bonfi-
nius által kitalált mese a románuság későbbi
meske ható politikai követeléseinek alapja, ki-
induló pontja lett.

"Supplex libellus Falachorum."

Sinkai és Major történeti elmulato után nem to-
lára a nemzeti értesítőnek Bob Linn gör. k. t.
is Adamovics Geratim gör. kel. püspököl. 1791. é.

a királyhoz a „Supplex libellus Fatalium” ban ké-
rőt nyújtának be, melyben kérik a királyt, hogy
adná vissza a román nemzetnek régi jogait. Itt
kevésség a követkerő 5 pontot foglalja magában;

1.) „A gyűlölet és sértő kifejezéseket, minő csak meg-
hírt, befogadott, nem recipiált, melyek minden jo-
gi alap és törvényes határozatok nélkül meggen-
felthőper tapasztalnak a román nemzetre, mellőz-
nek, s mind méltatlan és nyilvánítt sértégekkel
sértőjek ki a törvény könyvekből és az Öfelsége
kegyelme által új életre hívandó román nemzet
helyértessék vissza politikai és polgári jogaihoz.

2.) A román nemzet kapja vissza a rendek sorában
azt a helyet mely őt az 1437-iki kolozsmonostori
oklevél értelmében megilleti.

3.) A nemzet görög papsága tekintet nélkül arra,
hogy a nyújtott egyházzal egyetértés van-e, vagy

sem, valamint nemessége, polgári és paraszt népe tel-
jesen egyenlő legyen a többi nemzetek papságával, ne-
mességével, polgári és paraszt népével és velük egy-
gyütt részesüljön annak minden kiváltságában.

4.) A vármegyékben, a községekben, a járásházban és a
községekben a tisztviselők és az orv. egyetemi körök
választásával, továbbá az udvari kancelláriával
körmányzati és más egyéb tisztviselői állások
betöltésénél, a román nemzet számára meg-
felelő értékű tekintetben részesítsék.

5.) Tróknak a vármegyéknek, községeknek, és község-
nek, a megyékben a román nemzet többségben van,
román nevelés adjanak, azok pedig melyekben
a többi nemzetek vannak többségben, az illető
nemzet nyelvén neveltsenek, vagy pedig ve-
gyes, magyar-román, vagy román nyelvű nevel-
és adjanak, vagy pedig minden nemzeti meg-
nevelés elmaradjon, a nevelés vegyes a helyi

levő folyóiról és várakról.

A fejedelemség minden lakója, vallás és nemzetségi hűbirtoság nélkül ugyanazon szabadságokat és kiváltságokat élvezze, és csak egyúttal a köztársaságok saját teljesíteni képeségük arányában viselkedjen. 1)

A király feleletet adott a román püspöknek, birtosítja őket jó indulattal, s egyben figgelmessé, hogy kegyelmükkel nem a román nép felhatalmazásából adták be. Tuti őket engedelmességre, hűségre, kötelességeikre és a törvények iránt tartózkodó tiszteletre. A mikor az orv. gyülekezéskor idővel a leköltött kegyelműk felolvasták, hűnn a városban, egy tükrök miatt félre volt harangok kavara a követek az ablak felé szaladtak. Id. br. Kesselényi Miklós utónak kiáltott: „Maradjatok helyeteken, és ne kaladjatok, mert elég nagy tűz ég most ebben a házban.”

1.) Dr. Szabóffy Elemér: i. m. 1922. I. szám.

van, bár ezt althassuk el. ^{1.1.}
 Csak b' ére mild el a Floria társadán, a román pü-
 pökhöz kérsébeu, csak Wesselenyi látta meg,
 a jóvő rendelkezés, mely ellen védekezni kell.
 Ezt a türet, az akkor felvetett rimis' keresztül otk-
 le althatta volna el csipán, mert a neuwet ö-
 tidatra írottak románok, -a Sinkai és Major-
 által kitalált román nyelvű erme levei jól
 tudták már akkor, hogy öka Habsburg ura-
 lom kérsébeu eris fegyveret képernek, mind ad-
 lig, míg Erdély Magyarországtól külön van;
 jól tudták, hogy terveiknek semmi sem ke-
 verhet annyira, mint ezen állapotnak tovább-
 bi fenntartása. Ez idővarnak éppen érdeke-
 bepillantott a tür. helyőrség, azert emek terje-
 dést sem engedte korbá tortatni a király. Ez
 1791-iki orz. gyűlés. kormány birtosálati Hall
 altábornagyhoz intézett levelében a király

1.1. Lajos' rendelkez. i. m. 29. old.

az unió ellen foglalt állást és azt írja: „Ön kellő
módon is kér alatt minden erkörrrel haszon oda,
hogy a rendek ilyen javaslatokat fel se lépjenek.”^{1.)}
Kall királatt harró is fogott a munkához, - a mi
nem volt hiába való, mert erőtlen az unió irán-
ti lelkesedés napról napra csökkent. Az 1792-iki
ora. gyűlésen már ró szava az unióról, sa bécsi
irakom ezzel egyelőre elírte és gját.

Az 1791-iki ora. gyűlés nem látott semmi kii-
vőst a románok kérésében, így félretették a
Supplex libellust is az unió ügyével együtt.

A románok ezen kéréseinek nagyon kevés látható eredmé-
nye lett. Zömmel nagy eredménye az volt, hogy
a gör. kat. és gör. kath. román egyház vezetői és
közös nagy cél önkapcsolata. Ettől kezdve az
hisz püspök közösen vállaltak kurdok a kije-
lőlt nemzeti és politikai program megval-
ósítására.

1.) Fancsók Önéletrajza: i. m. 30. oldal.

A románság csendes munkái -
hódása a XIX. század első évti-
zedésiben. —

1791-től kezdve Erdély
 köréleteiben a legteljesebb stagnáció követhet be.
 Nagyon ritkán tartanak országgyűlést, csaknem tár-
 gyai is legfőképpen az uralkodó ház és a kormány
 javára dolgoznak és nem a népet előhaladásra és
 általában nem mórdiszták elő. Nem találniuk
 egyetlen koraxert sem. Mintha Erdély
 körélete irántetlen maradt volna attól a kor-
 nellentől, mely Európát aerte áthálta az
 emberrel. Nem törődnek az országgyűléssel,
 nem gondolták meg, hogy az ország egyet-

len erőssége, mely az elnyomottak is beolvannak
 társulat megerősései képes. Nem láttak semmitbeve-
 szedelmek. Itt gondolták, hogy a három nemzet is
 a négy vallás elvenc fektetett politikai rend-
 szer alapján hivatalosait fenn fogva ma-
 radni a világ végéig. Hogy van egy nagy tömeg
 melynek lelki ben sajátos igazságot vártak
 nak, mely a dolgok rendjével előzetesen, - ezrel
 Erdély iránt nem sokat törődtek.

Ér a tömeg pedig két eseményre dolgozik, fejlőd-
 dik. Itt belátsfalai főiskola csak így onja ki ma-
 gától a képzett fiatal embereket. Itt román írtel-
 miség néma folyton napordik. Tagjai sok
 eleui iskolát alakít. Linnai a XVIII. század végén,
 mind tanfelügyelő 300 iskolát alapít és a román
 a XIX. század első felében még meg háromszáz-
 adik. De keletkeznek még tanítóképzők, gim-
 náziumok is. Itt papok írtelmi színművek foly-

Isnosau emelhedik. It nöp köröben is az irini, ol-
vasai tudók raima gyaraprik.

It gör. kel. egyház tagjai is lassankint felhagynak az
elleutisgerkedéssel, adasimulnak a gör. katolikusok-
hoz, belátják hogy aroktol nincs mit félni, gyerme-
keiket beadják a gör. kath. iskolákba. Később a gör.
kath. példái felbuzdulva ök is iskolákat ala-
pitának.

It papok, tanítók, tanácsok, lelkesedéssel dolgoz-
nak elveikért. It munká nem csak Erdélyben fo-
lyik, Romániában is átlhat. 1846-ban László György
főrehőfi által tudós tanács, mert nem kandidál-
tak püspököket átmenő Romániában, és ott meg-
nyitja az első román nyelvű iskolát Oradea-nál.

It kétféle megteremtő a román nemzeti tanúgyel
Romániában - a görög és más nyelvű iskolákba
nemben. It megkeresték iton nemcsakára többen
is elindultak. Így pár év múlva Moldvában is

fölten mennék tanítóknál. É tanított a görög és alán-
 befolyás alatt álló romániai és moldvai románok-
 nak kirabadtatták az idegen nyelv nyomasztó
 alól, s megteremtették az igazságot, a román nem-
 zeti vellem felibbratásával. É időtől kezdve
 állandó átvirágzással jönnek Erdélyből a fia-
 tal tanítók, tanárok, - kik lerakják fundamentu-
 mást a mai Romániának.

Itt áraszt elején Európában rivall nagy kiindul-
 nek alatt, a Balkán félvígés keresztjei népei
 között is felibbratavágy, hogy a török iga alá
 megkabaduljanak. Kétségbeesett volta vágy a gör-
 röknél. É görög szabadság harcát egyidőben
 keletkezésnek Moldvában és Romániában arak a
 forradalmi eseményeket, melyek itt is a török
 iga alá való felkabadulást kísértették elő. É
 munkalmak keletkeztek, a román nemzeti vel-
 lem politikai lagis felibbrat. Itt orok van iri-

gyet találva megtámadja a törököt, sa mul-
 táns a drinápolyi békére kényszeríti. Ennek kö-
 vetkeztében a román fejedelemségek az orra has-
 sró megállottak, sa népe az eddigi állapothoz
 képest több könnyűséget hozott. Könnyű volt el-
 letni a népet hogy öka protector xerepet töltik
 be. Az erdélyi román parancsok exekröl a reformok
 röl tudomást xerere, erősen hitte, - hogy a mind a Kár-
 pátokon tila kö testvéreid a vele egy litten levő orra
 szabadította meg a török igröl, majd eljön Erdély-
 be is, hogy véget vessen a romániasz kolgasságának
 is kioldalmának. Mindinkább megerősödik be-
 nük az a gondolat, hogy a régi desia a konyörös Ma-
 gyarország románai fog felépülni Erdély, Moldva,
 is olá korrag, egyet-keivel. 12

Élénk voltak az összeköttetés a
 Kárpátságon tili román fejedelemségekkel. It
 kiköl török ifjak helkes hirdetői leanne ott kinn

is a dákóromai történeti és politikai események;
idejüket nem töltik hiába irnak, dolgoznak. Meg-
heroldózik a könyvek, és hírlapok kiadására, ami-
nek nyomára az ország ösmertartóaudóráig érte-
is sokhamar kifejlődik és megerősödik az e-
gész románországban.

Nem érzi már olyan árvaának magát az erdélyi
román parasztság. Kifeli néz, ha nevelési nőnek
és erőt merít a hiúságra abból, hogy kárpatok-
tól, testvéreik élnek.

Tudón 1849-ben az orv. gyűlés ^{Törvény} ~~Magyar~~ Devis ma-
gyar nyelvű törvényjavaslatait elfogadja, - mely ke-
rül 10 év letelte után a városok kivételével a
többi nem magyar nyelvű egyháziak tartózkodó
anyakönyvek vezetéseben és a hatóságokkal való
érkezéskor a magyar nyelvvel használni és az
iskolák nyelvésze is a magyar nyelvű, - a balas
falvi püspöki orsz. és a gimnázium tanácsai eléje-

sen tiltakornak a rendelet ellen. 1.)

A romániai néleuni veretói az 1858-ban alapított „Gazetta Transilvaniei” című újságban nagyhanggal ismertetik minden sérelmeiket és erélyesen követelik a román nemzeti védelme hűtőlősi tőzjára le-
vél.

Ettől kezdve erélyesen nagyvesszélyt jelentenek a romániai nemzeti ügyek törökországi. A Lukai és Major által kiadott újság hírad a román ifjúság messze ható szerveivel. Főgyűlést folytatva a nővel a Balázsfalvi iskola hírnevet tanári kara. A nagy tehetségű Barnitici Simon himnuszok tanár társai körül, mert tanításában olyan erényeket hírdet, melyekhez hasonlót még senki sem talált ki. Tanításait lelkesedéssel hallgatja az ifjúságja, természetjüket adja elő a theológiai tanfolyamuk, de nagy, — hogy mégis rendszerre a nemzeti elfogultság-
ból megakadályozott haragságba van építve. Terveivel

1.) Dr. Szabaffy Elemér: i. m. 1922. I. o.

a fiatal, fogékony lelkeket meggyőzték. Köp-
 rössége folytatózó, tekintélyt maga felett nem is-
 mer el, püspökével is nembe áll, a miért elmor-
 ditják állását. Erőteljes hágyorebenbe megy, hol a
 jogtisdományok tanulmányozására adja magát.
 Tudalmi fő műve: „A románok közigazg. c. műve,
 melyet jassyi egyetemi tanár korábban adott ki. É
 könyv alapkételei a köreshetők:

- 1., It köreshetőséget helyettesíteni kell a román po-
 gányossággal.
- 2., It föld birtokot egyenlően kell felosztani.
- 3., Idegen eredetű fejedelmeket alkalmasan vesélni,
 ha csak egyetlen román hivatalos, - el kell távolítani.
- 4., Romania legyen szabadállami, minden fokon való-
 sán hatóságoktól kormányozva;
- 5., Idegeneknek ne szabadjan földet vásárolni, csak
 bérmi kor, ha szükségnek látszik, hintasithatják le-
 gyenek 1.) Ha ilyen jognak a tanítási ne-

eredelmei, természetes hogy ennek a román körme-
leure megtévesztő hatása volt.

Itt nyelvroketterein a Klein Sándor által megker-
delt irányt a balassfalvi iskolában Cipariu mű-
velte tovább. Ő is a latin eredet elnevezéseinek híve volt,
ő is a nyelv elrontásában találta meg munkája i-
rányát. Itt nyelvet nem arra használta fel, hogy a
népet a művelődés magasabb fokára emelje, ha-
nem hogy egy tudós mestével a népet a díkóromán
eszméi bevitelére és megerősítésére.

Kiseb határok alatt a nemzeti zellek fejlődése na-
gyobb arányú lett. Minden eszme harcosai körült a
leg lelkesebbek az ifjak, akiknek lelke telve nagy
vágyakkal, népremlényekkel. Ha az ifjúság bele-
dobta magát valamely eszme propagálatába, an-
nak mindig lett eredménye. Itt nagy, a nyelvvel
vetették a román tanárokat a balassfalvi iskola
termékeiben - jó talajba hullott; az ifjak nem fe-

ledték el; a hallott igék hatása alatt népük fele-
meliserít, nagygyűlésekre ilmodortak. Ha ki-
rúltak az iskolák padjai közül, nem lettek hűtle-
nek az ott hallott eszmékhez; dolgoztak, - belát-
ták hogy népeknek csak igaz emelhetik fel, ha el-
maguknak emelik ki önképprel, tanulással a
minden nemes törekvés nélkül állapottól.
A rokban a városokban, hol román ifjak éltek
megindult a szervezkedés. Kolozsváron is az
1843 ultián évében élénk mozgalmak támadt.
A román ifjuság olvato társaságok alapított,
melynek kebelében önképprel foglalkozott;
román nyelvű folyó iratok létesítettek „Török”
ciművel Papu Harionu vezetése mellett.
A társaság tagjai iradalmi ösztöjveteleket
tartanak, melyekben egymást nemzeti irányban
buzdítják; Klein és Cipariu nyelvireti mű-
veit tanulmányozva a román nyelv műi-

velését a mutatott irányban fejlesztik, Linhai
és Major történetjének olvasásával pedig
nemzeti lelkesedésük a legmagasabbra emel-
kedik.

Tögy beiktatotta elő az ifjúság magát, a ké-
sőbbi küzdelemre, hogyha harig mesi-
vel elhíntek csatáért, melyet legdrágább
sajátjává tett, így harcoljon, mintha legneu-
tebb igarságért.

Itz erdélyi jobbágyok hely-
zetében javulás ezen időben sem mutatkozott.
It jobbágyok megint a igájok. A neines katona
sietek kedvűre is parancsotolára követke-
ben megnőtt a dőldegetek népe és nem xörve-
sen teljesítette a jobbágyi szolgálatiasokat.
Nem csak a földes urakkal nemben volt ilyen
a viselkedés, - a kincstári birtokok jobbágya-
i sem voltak különben. Tőd minden murega-

lom, a kincstári birtokokról indúl ki, mind-
egyért mutatva, hogy a jobbágyrag nem a ma-
gyar földesivárnak, hanem a nagy fehérváriak-
nak az ellensége.

A kalotnai fiscus körébe tartozó jobbágyok
meginták a robot teljesítését, kitalálták ke-
zük, hogy ők régi fejedelmük hívóltörvényeik
értelmében, nem kötelesek robotot végezni.
Persé indították a fiscus ellen, de vajjon
nem ment teljesítésbe, mert perükét elveszi-
tették. Kalotnai karhátsabam jelent meg és
az ényvesérléte öhet kötelesegeik teljesíté-
sére.

Pörök felvétele másodikor is megkísérelték
Nagyenyedre. Itt véletlenül találkoztak egy
Fárga Katalin nevű assananggal, ahinél elmon-
dották ügyüket és ő felajánlotta nekik a tá-
mogatását. A parancsok örömmel

vitték hára, lakást rendeztek be számára és ellátták minden szükséges dologgal. Erutian ő lett a pereskedő jobbágyok ügyében a körveti-
ső. Tekintélye oly nagy lett, hogy „mi asszonyunk”
nak neverték és annyira keresték, hogy még az Abrielbányai városon sem fogták el,
pedig ki volt adva ellene az elfogatási
parancs.

Farga Katalin három nyelven beszélő, is-
meretekben bővelkedő képzett nő volt,
kinek életét homály fedi. Az ismeretlenség-
ből emelkedett ki, hogy a jobbágyokig mór-
galmainak életstíje legyen. Gyülekezet tar-
tott, oltatta, bátorította a népet. Tanácsot
keini mesziről eljöttek harra: az emberek.
Kálósággal fanatizálta a népet; olyan
dolgoskat hirdetett, a nőről axelőtt a nép
nem hallott. Azt állította, hogy a föld

axi, aki dolgorra, minden termékével együtt.
 Itt nép, a neki telkő beáradt örömmel fogad-
 ta, nem dolgozott a földnek, sőt a földet-
 is kerelte a magának tartani, annyá-
 irt kén volt még vért is ontani. Hiába
 volt hiadva ellene az elfogatási parancs,
 annyira ösztökélt hogy elárulni is elfogni
 lehetetlenig volt. Megpróbálták mindeket a
 a kérekerítésre, végre a hatóságok is belátták
 hogy erőakkal nem sikerülhet az elfogás.
 Ezzel fogta el Laguna p. vikárius is Fogány
 egyjegy 1847. vixkerest napján.

Itt abitai templomból isentireled itai
 kijöve Laguna beérkezett Farga Katalinnal
 és őt, mivel ő is megvolt a pap ebédjére hit-
 va munkájához vitte; az annyit mit rem-
 sejtve felült a maura, de a lovak eltértek,
 nem a pap lakására, hanem a briddaijára

feli mentek. It gyorsan haladó náut a parastok nem tudták nitilérni, így Farga Katalin köztübe került, ahonnan 1851-ben szabadult ki sarutain nyoma vevett. Sagnát a kormányt ezen tettéért püspökhé nevezte ki.

Farga Katalin elfogata-síval a jobbágy-morgalom leszenelése-delt, de valójában a Farga Katalin működése folytán a havasi román jobbágyaigy körött olyan faradalmi hangulat keletkezett, melyet elnyomni nem lehetett. It havasi románok lelkiélete átvolt hatva erős nemzeti-érzülettel. Vak nika kellett hogy kitörjön a forradalom! 1.)

It erdélyi közelet sívár kovácsaira a francia forradalmiálat kellett hatalmas erőnk alig gyakorolnak hatást.

1.). Dr. Moldován Gergely: i. m. I. K. 611-623. o.

Nagyon sok közelmény, akasolányosa a
 közszellem fellendülését, Erdély politikai
 életét. A tökéletes elvágtatásig a Habs-
 burg hatalom bérítő nyomára, a rendek
 szükségességére, az alsóbb néposztály elhagy-
 tatására, mind hozzájárultak az élet
 megújulásához. Erdélyt nem érdeklí-
 gyarongja, életét. Csak kevesen látnak,
 csak kevesek lehetnek kivétel, a rendek
 nagyjátékára mondhatnánk. Félnek minde-
 színtől. Az urbari reform a rendi szük-
 sebségre, a magyar nyelv állami vártá-
 solt a városok nemzeti feltételeire és
 a románok saját érdekeik védelmére ci-
 min, s az urbari pedig mindannyiok pár-
 taktatására hajtó törést szenvedett.
 Erdélyt maradi gondolatoktól való az
 idők intő jelei nem akarták ismétel-

ni, bírtak politikai rendszert erőse-
ben, nem látták meg azt, amit az idő
meglátott, hogy az elégtelenség, élet-
kelet és állandóság a romlás sora-
ban, nem látták meg a francia forda-
lom viromságai nyomában feltartó-
hatatlannal jövő eszmék ellenállhatat-
lan terfoglalását.

1847-ben Vagyasságnak egy küldött-
sége választották, melynek Baritini is
tagja volt. A küldöttségnek célja volt
Bécsbe menni s ott kiexkórolni, hogy
az építendő erdélyi vasutat Trasd, Vagy-
ságnak, Brasso felé építsék ki. A kül-
döttség felment Bécsbe, sokas oxerint
kilincsel mindenfélre, s onivel Fr. Ge-
ringer akkor Konstantinápolyi kon-
sul Bécsben tartózkodott, kinek anyja

szoboni szász polgár leány, volt s ő is
gyermekkorát Trebenbe töltötte, elment
a küldöttseg honrá is. Geringer meg hall-
gatta a küldöttseg szónokait, s aztán
orrál firtorgatva mintha szaglászna
azt kérdezte: „Uraim! nem értek ö-
nök a levegőben valami különös ma-
gok? — „Nem bárány ir! — felelték a kö-
velek. Erre Geringer meghajolt s a kül-
döttseget elhagyta, eltávoztak. 1.)

It körelgő idők szagát nem éretek meg
sema kövelek, sem Erdély verető fir-
fiai. Paritii azt mondja: „Exembe-
gill, hogy vajjon Dr. Geringer nem
azt a szagot éretek-e, mely 1848/1849-
ben behöveketek? —

Biztosan éretek, hiszen minden elvált
hészitve, éretek azt Dr. Wesscheinyi Mik.

1.) Fausso Benedek: i. m. 57. oldal.

lós is, érezték még mások is, de ki hall-
gatott revidjűk?

1848 és 1849.

A francia forradalom maradványai nagy
hatása egészen átalakította a Habsburg
uralom alatt nevelődő népek gondolkodá-
sát. A szabadság, egyenlőség,
testvériség hírnagyai jelölték ki a
jában nem állíthatja meg a habsbur-
gi önkény. Az új államok hatása alatt
új politikai irányok keletkeznek. A
becsi önkény uralom régi vára, kőszeg;

öröské, - a hűbéri neudker a birodalom
minden részében a végöréjét éli. It nagy
hatásuk a parsonyi magyar országgyűlés
nek is egészen más irányt jelölnek. It kor-
rellem hódító törvényszerűségeket nem le-
het megakadályozni. Egy időre felhagy
a bécsi udvar orbirodalmi céljaival;
engedelményeket is tesz, hogy az esetleges magyar
veszedelmének, a rétköltségnek elejét ve-
gye. Nagy csémények jönnek..

Megalakul a magyarországi autonómia.
ajánl birtosító felelős magyar minis-
terium.

Március 15 ike, a pesti 12 pont országgyűlés.
It nagy lelkesedéssel örömet vált az
ország minden részéből. It nagy eszmé-
nyek híre, villámgyorsasággal terjed;
örömben uszik az ország. Az örömhír

örvendetes izenethéint Erdélybe is eljűt.
Mindenuŕt lelkesedűek őrte, 2 mősgal-
mak Marosvásárhelyen is tevékenységre
sarkallták az ott nűkelő kir. tábla jog-
gyakornoki ifjúságát, hatálműs demóns-
trációban mutatják meg őrönűket gyűi-
lést tartamuk március 25-én is elhatá-
rozák hogy a királyhoz folyamodást fog-
nak tűndeni, melyben követelik, - hogy az
innio himondaita őrdekeben az országgyűi-
lés mielűbb őrre-hívassék. 2 kevélylawa
gyűr, szék, és román ifjak szűttetésen állá-
rták, köztük Lauke és Papin is.

Tűrelmetlenül sürgette
kövelemű az országgyűlés őrre-híva-
sát. 2 tűrelmetlenségre meg is volt az ok,
mert a lelkesedű mellett, sőt az árművek-
kép meglűrűdött az elégedetlenség

a románok szának rékéről; kiknek magatartása a közeli nagy események és megpróbáltatások árnyékát előre vetítette.

Itt mit a bécsi udvar érzett, az kezdett megvalósulni. Az udvar társaságai mellett megerősödött romániaság talpra állott, és követelési vel megfélemlítette a rendeket.

Marcius 25-ikéről kelteve egy népszerű próklamáció forgott körhéren, melyről a román ifjuság aronnal felismerte, hogy a Bernini keze alul került ki. E kiáltvány követelte a román népnyűlés összehívását, hívta a jobbágyi aronali megküintelését messék egyen; de nemzeti szabadság is legyen, az unióról mind addig ne essék szó, míg a romániaság, mind szabad román nemzet nem egyetvárlatik a ma.

gyar nemzettel. „Mig az egész román nem-
 zet nem let jelen az országjelen, ad-
 dlig övást tessünk minden unio ellen.

Örökre átkozott legyen az a román, ki imi-
 ös mer kötni mindaddig, mig el nem
 len ismerve a román, mint politikai nem-
 zet. 1.)

Erutai nemskóra megjelent egy ma-
 sik fellivás is. Ez elődjá; hogy „Magyar-
 országot Erdélyt maóra hívja, Kálósor nagy
 ünnepélyes nyilatkozat, hogy ahajja, a né-
 helyek is nagy fogvák nyilatkozni, de a nép
 nem. Hát az oláh mit tek? Ettől függ é-
 lete, halála. Nyissa ki remek minden
 román, mert vagy mindent nyer, vagy
 mindent vesz, elvont. a mit eddig bír
 is - nemzetiségét. Halljátok romnaiak
 unokai! Hit kell felelnetek magyar-

1.) Fancsi Benedek: i. m. 74. ol.

nak, kármak? Mondjátok meg a ma-
gyarnak, hogy az unióról addig nem a-
hártsák tudni, míg nem lesz nemzeti gyü-
lések, - melyen előterjesztések nemzeti ki-
váltásigotokat "1.)

A kiáltozások döntő hatást gyakorol-
tak a romániai vélemények kialakí-
lására, csak idő kérdése volt, hogy az-
vezetőknek is állást foglaljanak az
unió ellen és más követelések mellett.

Az egyházakban is kezdődött a
szaggatás, a hívek feliratok nyomán al-
talán kegyelmezték kormányzó, lelkész-
re minden nehézség, a felsőbb jóvá-
hagyás nemességben az országgyűlés egy-
behívását május 29-re elhatárosta,
s ezt április 14-én kihirdette. Ez

1.) Lakat Elek: Szabadságharcunk története, 96. o.

volt a jelző a kár és romlás ellenállás
megfigyelésére.

Megfigyelődnek a tithos és nyílt
gyüleléseik, az unió ellen.

A román mozgalmak illece Barnitiu
Simon által. Barnitiu április 18-án
szegedély nélkül néppötlésből kivált Ba-
lászfalvára. Ennek megpartásai a kormány-
ról kik és püspökök vilalma sem aka-
dályozhatta meg.

A nagy tömegben megjelent román parok-
sások a lártó becédek és ~~román~~ karaktérium-
tárolók annyira félreverték, hogy a gyüle-
lésben földesuraiknak arannyal felmond-
ták a kölcsönt, sőt ellenkezgöltek meg
a hatóságok intézkedéseknek is. 1.) A
megmozgatott románokkal a román püs-
pökök megpróálták lemondani tenni, de

1.) Fauri Benedek: i. m. 76. o.

~~de~~ nem lehetett, mert a lőzések már meg-
nyerték a népet a maguk felforgatói-
törökvissei hűhű.

A kormányzók javítani próbált a hely-
reter, a két román püspök ajánlatára meg-
engedte, hogy a püspökhöz hűlő, hűlő más
helyen és más időben éske hívhatják a pap-
ság is az értelemiség képviseletét, hogy meg-
szorgathassák a románok okajait, hogy ar-
kal majd országgyűlési elölterjeszték. 1.)

Leuciusi püspök a gör. katolikus papsá-
got is értelemiségét május 15-énre Szalár-
falvára hívta össze. Azonnap gör. keleti püs-
pök a kormányrendeletét tiltette ma-
gát is a gör. keleti papságot is értelemise-
get szintén Szalár-falvára hívta össze.

Már három nappal a gyűlés előtt kezd-
tek gyűléskelni, a küldöttségnek sa. nép ér-

1.) Jakab Elek: i. m. M. oldal.

dély mindenkinél. Május 15-ikére együtt
volt a románok hatalmas tábor, hogy
politikai megnyilatkozásával kifejezés-
re juttassa nemzeti törekvéseit. Reggela
püspöki nékesegyházban istentisztelet tar-
tottak, arután a templom előtt gyülesem
Jaguna püspök felolvasotta a kormány-
sík által előterjesztett utasítás pon-
tjait. Arután elmentek a Balázsfalva
melletti elterülő rétre, hol három napig
tartott a gyűlés. Első napon Barnabás
Simon indítószavára a következő ha-
tározatokkal kezdtek:

- a.) „It hely, ahol az erdélyi román nemzet
közgyűlése tartatott, araxa Balázsfal-
ván felfűli rét minden időkre: „Kabad-
ság merő”-nek neveztetik.
- b.) A román nemzet nyilatkozott, hogy örök-

re állando live akar maradni a Felsége
austriai császárnak, Erdély ország Nagy-Fe-
jedelmének, és a felsége austriai hárnak.

c.) A román nemzet önálló nemzetnek nyi-
lathatott magát, és Erdély ország kie-
genítő részének az egyenlő ségét élvezet
fogva.

d.) A román nemzet a császár, kárhoz és a román
nemzet iránti hűségesebbé tette le. "1.)
A május 16-iki követelésö gyűlöletü axon ki-
vántságok jutottak tárgyalási alá, a melyek a
rendi előzettség és nemzeti kiváltságok el-
törölésé és a román nép fejletésé pó-
lították. A román nép kivántságai a követ-
elésö 16 pontban foglalhatók össze:

1.) A román nemzet politikai tekintetben
önállóságot kíván, hogy saját nevében mind
román nemzet országhelyén és élvezze mind

1.) Követi László: Összefoglalás az 1848-9-iki
erdélyi eseményekről. 18. oldal.

arou jogokat, melyeket a löbbi nemzetek is
gyakorolnak. Követeli, hogy minden cöben
nemzeti gyűlést tartasson, és hogy ne olá-
hoknak, hanem románoknak nevezzeik.

- 2.) Mindket román egyház minára teljes
mabadtságot is függetlenséget kívánnak.
- 3.) A jabságy és dicsőre eltörleszt,
- 4.) Sparakabságot kívánják.
- 5.) Bironyos kedvemenyeket kérnek aron
piatork reáire, kik marhakhereshadéret
foglalhatnak Oláhországban és Erdélyben.
- 6.) Bányaati jávi társokat,
- 7.) Trólas, irás és rajtórakabságot kérnek.
- 8.) A nemélyes mabadtság is a gyűléstartás-
tási mabadtság megadását,
- 9.) Az esküdt nek felállitását kérik.
- 10.) Nemzeti örsereg felállitását kérik, mely-
ben a román katonaságnak román katonák

jai legyenek.

- 11.) Telhek, erolök metalis egyenlenségek rendszeré végett vegyes biraktrág hinyerésés körök.
- 12.) A papok körére állami fixetis hínsek a főtbi memreték papjai val egyenlőleg.
- 13.) Romain nyelvi alsóbb és felsőbb fokú iskolák létesítését hivónjak állami kötelességien.
- 14.) Kiváltságok eltörlését, körtcher viselés öhajtsók.
- 15.) Fő köteleseij alkotmányos hivónnak és dely számára, mely alkotmány, alakuljon az igazság, szabadság, egyenlőség, és testvériség elvén.
- 16.) Hivónjak, hogy az unio ügyét náluk nélkül ne tárgyalják, ha az ország gyűlés náluk nélkül herdene bele az unio tárgyalásiba,

akkor a román nemzet az ellenümmepélye-
sen óvást keres.

A pontokat egyhangulag mind elfogad-
ták, ezeknek az országgyűlés és a király-
hoz való juttatása végett, két hűdíté-
ségi - az ügyek további vitelére pedig
egy állandó bizottsági, román nelme-
si comités - választották.

A királyhoz hűlendő követek kármát,
30-ban, az országgyűlésre menőket 100-ban
az állandó comités 12-ben állapították
meg, a comités száma később 25-re
egyszerítették ki.

A harmadik napon, május 17- ikén a
gyűlés hitelenítette az ülések jegyző-
könyveit. 1.)

A gyűlés a papok, értelműek gyűlésének
volt hirdetve, valóságban pedig, tömeg

1.) Kövéri: i. m. 21-24. o.

gyűlés volt. Tagjai a balárszabai diákok
toborozták, gyűjtötték össze minden felét.
Itt papok, az írtelmiség mellett ott voltak a
jobbágyok is, de már nem jobbágyok viszi
a kereszt, inkább inkább leauek a román
írtelmiség herébe.

Itt román nemzeti segit nemek nem megjelölte
több szarmarásad bűszke lett román szar-
maratára, nemzeti öntudatra ébredt és a
goda magával az alsóbb népréteget is, a
román jobbágyokat.

Mindex egy félkärados komoly nemzeti fe-
lelő törekvések lettek eredménye.
Az a híres nép gyűlés tehát két kiönböröi-
rányba küldi el követeket, hogy mind két
helyen a nemzeti lét elismerését kívánják.
Aggik küldöttség sem ért el eredményt.
Eredményi püspök rérd ver, az 1848. május

29-iki orvagyjüles, de a környeret hangu-
 gylatának befolyása alatt mino barátai-
 ler. Itt minot az orvagyjüles nagy lelkes-
 dessel fogadja el. A károsok sem mondának
 ellene. Így az orvagyjüles Irdeynnek Magyar-
 orvaggal való együttélésüköt kimondja,
 a lakosok joggyeulőségét nyelva is vallás-
 kömbiség nélkül életbe lépteti is az errel-
 leuherő törvényeket eltöröltetteknek nyil-
 vanítja. Ezen törvények I. Ferdinand király
 július 70-én megerősítette és arra kiadott
 vana, hogy a rendek azt kihirdetve is hit-
 lentve kiadják vana meuterítés végett, it
 rendek a kórást módon eljárva, a hitel-
 sítetk törvények felkiáltják a királyhoz, aki
 azt meuterítette.

A románság balázs falvi hervényét az or-
 vagyjüles nem tárgyalta, mert a kórást

törvény, sikkokban oly szabadelvű intézkedések voltak, melyekben a románuság is megtalálhatta követeléseinek kielégítését.

A királyi és haszoulóan fogta fel a helyretek, a balánsfalvi román nemzeti ^{gyűlés} küldöttségeinek elöljáratai ezekre adott válaszában azt mondják: „Mindhoogy román hitű alattvalaim által a balánsfalvi nemzeti gyűlésben merkesztett folyamatosvájnok érdeme az erdélyi országgyűlésen egyhangúlag elhatározatattal s általán a legutóbbi nagy, országgyűlésen alkotott VII. törv. c. képest előlegesen is meentesített egybekapcsolás által megaiúnd volna, - örömelek az itt levő küldöttségek birtosíthatni, hogy az illető törvényorok által, mely külföldi bégiké-kül nemzetiiség, mely is vallásra néve minden erdélyi lakosoknak nagyarányú szabadságokat és jogokat adja, - kivánataiknak

legnagyobb részben elég kiterjedt arány is
jövendő boldogságuk szempontjából a törvény
végrehajtásával függ. (1.)

A románok nem nyújtottak bele a törvény-
szabályok, régi alkalmak sem misztikus volna meg
a miatt, ezért a károkkal egyetemes meg-
keresik a legfőbb lényű harcát, elhatáro-
ták, hogy az unióról nem fognak tudomást
venni, s megakadályozására minden le-
hetőséget elkövetnek.

Az Erdélyi országgyűlés az unió részletes tárgya-
lára ügyében, hogy a nemzetiségiek parancsát
az egyezségig elvénnek figyelembe vételi-
vel elintézze, bizottságot nevez ki. A bizottsá-
g több fontos javaslatot kidöntött, de a
bekövetkezett idők minden további inté-
zkedést lehetetlenné tettek.

Az 1848-iki virományok nem voltak hasonló

életük, nem örvendhetett azoknak sokáig
a nemzet. Itt béni kormány, nem jó nautabel,
hanem, kénytelen sőt adta meg Magyar-
országuk a felelős minisiteriumot is az ip-
rilis jót ihi törvényeket.

Megbánta, sokallotta az adott jogokat és
seregett volna azokból visszaszedni, mert ad-
tál föld, hogy nagy virományok katasztró-
fálagadtatva meg eltávolítanak a Magyar-
ország teljesén beiktatás. Itt volt tehát,
hogy könnyen adott törvényeket vissza ad-
ja.

Értel az ország ellen felbujtogatva a nemzet-
ségek. Könnysü volt velük celt énni. Tnem-
retiségek mindig a béni udvar völcsesei vol-
tak, oman hirtallak, és oman higalnak-
tók minden törekvéseket.

Itt minio rigget elcitol kezdve csak nem-

mel nérté az udvar, megakart a törvénye lé-
telét mindeuképp akadályozni. Nyiltan nem
lehetett fel. Minden törekvés az erdélyi had-
veretőséggel keresztül akarta irányozni
sátrai. A hadveretőség sátrai az ösziro-
dalom lelkes harcossai áteresték az udvar-
nok minden titkos rendeként, és kiemel-
lelkekkel átadták magukat a bécsi reak-
cionárius politika minden aljas törekvése-
nek.

Az erdélyi hadveretőség mindig ingatott az
unió ellen a román és románok körött.
A mihor az unió törvénye lett, akkor sem
szűnt meg a hadveretőség munkája. Hín-
settek folyton az elégedetlenség, a viszály-
kodás magvát, mely körött annyira elfa-
jult, hogy türelmüként megindult egy,
hogy továbbra elő gátat sem lehetett kén-

ni.

Érsek a munkának eredménye a románok
is károsok árverésig; elhatározták, hogy a
kita mellett harcolnak, is hajlandók arany-
sárga kintre, mind annak egy-egy tar-
tományát beolvadni azirá, hogy a magyarok
ököl, mind politikai nemzetek, nemzetisé-
gük teljes erőnyerésük mellett nem ismer-
ték el.

A magyar minisztérium Dr. Fáy László ki-
nevezte Erdély kormánybiztosának. Hivatali
tevékenységük elé folytonosan gondolatok ar-
dályok. A románok nem ismerik el a kine-
vezést, sőt a minisztériumot sem tart-
ják illetékesnek, hogy Erdély sorsát be-
járják. A rendelkezést hiúsították, nem tel-
jesítették. A románok erőben folyton növeked-
nek, comitájukkal kormánytestületnek nyit-

váraitják is megbírák arról, hogy Erdély
prefecturáakra oszadj. 1.)

Híabaváló a magyarok tiltakozása, kerde-
tél vére az organizáció. A katonai parancsnok-
sáig elvéri a comiténak minden intézkedé-
sét.

A magyar minisztérium igazgatói rende-
lést, a katonai parancsnokhoz nem teljesí-
ti. Urbain alexredes a honvéd pillitást meg-
tagadja is egy hiáltságában kijelenti;
hogy sem az unios, sem a pesti kormányok
nem ismeri el. Felhívja a népet, hogy helye-
nek fel az erőszakos magyar kormányok el-
len, a csanak védelmére és adjanak min-
den vár embert utain egy katonát.

A lártó hiáltságok egymás utain jelen-
nek meg. Erdély is van, mert az Urbain
seregbe tömegesen lépnek be.

1.) Dr. Keneiny Fábör. Magyarok és vidékeik védel-
me 1848-49-ben. 43. o.

Fay kormány birta, hiába lett jelentés a mi-
nisteriumnak, Pichner tábornok ráimba rem-
vette a ministerium rendelsét.

September 27-ikei a román nemzet nyiltan
átvenci a csellekves kerepét; a „Populus Romanus”
egy nyilatkozatában kijelenti, hogy a felső
engedélyre, az önvédelem és a község bir-
tosítása végett, a többi nemzet példájára nem-
zeti határozatokat avar. Tiltakoznak a
támadások ellen, kiknek testvéreiket meg-
védeni is azt akarják, hogy a nemzettár-
sak békében éljenek.

A román nép eritán is érzi a hadparancs-
nokhoz titkos, de de logotó bánásmódját, -
hailas is érte. Csak az orvák ministerium til-
tartja magát függetlennek is várja, hogy az
orvák alkalmának ürdélyre is kiterjed-
sék.

Pischnier katonatitfeljei, Erdély románok
 lakta területeit bebarangolták, mindenütt
 lártanak, a titokban felbújtott tömeget fel-
 foggyverték. Itt orvágott most már nyíltan is
 felosztják prefektúrákra. Prefektok lesznek:
 Faurku, Treutic, Boteanu stb, kik a magyar-
 ság kikapcsolásában hiszt nagy szerepet vá-
 rnak. Itt prefektok alatt 10-20.000-nyi felke-
 lő nép is volt, s mikor ez a tereng valamennyi
 megindult, így katonák, elpusztított nemzeti
 sídókat és legyilkolt magyarok sírjai mi-
 tattak véres nyomokat.

Pischnier ezután nyíltan odaáll a román-
 ság mellé; - mert okt. 3-án Gr. Latour
 orvák hadügyminiszterétől rendeletet ka-
 pott, hogy minden lehető parancs, a ma-
 gyar miniszteriinnak, melyre seregekre vo-
 natkorik, mostantól kezdve semmi ér-

vényességgel nem bír, azért minden rende-
letét újabb nemzeti seregek alakítása és nép
felkelés iránt, lehetőleg gátolnádok is minde-
mítt, hogy seregeink mennek mindenek el kell
követni, hogy a nemzetiség léfegy szeressék "1.)

Ugyan aron a napra adta ki V. Ferdinánd
aron okmányát, melyben a magyar orvosi gji-
lést feloszlatta, határozatait megsemmisítette,
és az orvosi hadi törvényait alá rendelte
s az ösres magyar orvosi hadi törvényait alá rendelte
háva. Feltétlenül Törvényhozás könt nemer-
te ki.

A rendelet után Pischner átvette Erdély tar-
tományát, hiába tiltakozott ellene a kor-
mányonk és a kormány bírós.

A magyar honvédelem bírálatának 1848. ok.

10. ikén kell felhívásában, megpróbálja a
románuságát győzni, hogyverkezéik hárs val

1.) Kövéri: i. m. 80. o.

Sárol, de az elvakított nép, a jóakarati in-
tér eldotta, és ment veretési útján.

Pichner felhatalmát megosztotta a komi-
téval, melyet törvényesnek ismert el.

A Habsburg hatalom régi törekvése nem aludt
el, sőt az volt a cél, hogy a magyarra
hivítsák. A katonai parancsnokság, a ná-
rok, a városok, a községek, a komitével és prefektusokkal, mind rá kíván-
tak az intézkedés felkelésre. Mind a Habsburg
hatalom hű támogatói, eszközei voltak.

Fő elvük meggyerte őket a bécsi udvar,
látva a magyar vívmányait, valóságos
magának nevelte őket, hogy a veredél-
mekben bízalmat róják támogatás-
ra. A városok sokan sokan ver-
tek a magyarokkal, decs volt a minde-
nny, könnyű volt őket meggyőzni.

A románok mintén a Habsburg-hatalomtól vár-
 taik kívánságaitk teljesítését, a rendelkezé-
 sen lelkesen szeltek az orvák iralmu me-
 lére.

Hatalom lehetek ellátarozáukra, azon le-
 velis, melyet a románok kéréséből nagy ve-
 réseket Fankulur küldött Lajos főherceg meg-
 Marozsárhelyre. Fankulur jó előre meglat-
 taik a kíváló tehetséget erőt, a melyek artai
 a nép veretözéve tettek. A levélben Lajos fő-
 herceg megbízza Fankulur a románok kérés-
 sével, hogy eráltal a dynastia a magyarok
 törekvésével szemben ^{mon} megteessék.

Futalmul a parancsoknak odaigerte a To-
 poinfalvi iradalmas, a néptelenség lett
 nemesi birtakokat. További megigerte min-
 den eddigi kérésüknek teljesítését. E levelet
 látta is id. Lajos Farkas, ki az orvák kato-

nari akadémiai 1849-ben jött ki, meg
 volt bízva, hogy Bukovinából katonaságot
 veremjeljen Abrudbánya körzeteire. Lá-
 rár találkozik Fankuival, a ki neki meg-
 mutatja a főherceg levelét. A kicserés
 után jóval Lárar Farkas ar, Arad és vi-
 clike "einn" lapban közzétette, hogy ő ol-
 vaska Lajos főhercegnek Fankuhoz írt
 levelét ^{1.)}

A felkelet szerveztek, a romanságot 18-38.
 éves korig beosztották 15 légióba. A szervez-
 tek, a szervező kintek kinevezését, a fegyver-
 is löpor kiszolgáltatását Pischner maga-
 nak tartotta fenn. A kintek fizetésre a
 rekvirálásokból nyert feleletet, a katonák
 szoldaja is a szabályból elgittetett ki.

Pischner ezen légiókat birta meg a magyar-
 ság lefegyverzésével. A románok többkörü

1.) Hollaky Lure: Történelmi jegeprete. (Kézirat)

hiáltoanyával a népbe beoltotta az a teves-
lített, hogy ok a magyarok élete is nagyon
felett szabadon rendelkezhetnek rablási-
kal is gyilkolásiakkal a csásár vánti hűse-
gükkel bironyitják be.

Tren lütföl eltelve horraifosztak a magyarok
lefejezésére. A prefektet mindenütt a
legborzartibb hegyetleniére bízottatták
katonaikkal. Erdély egész területén folyt a
borzalmas vérontás, a falvak magyar lakos-
ságának kipusztítása volt a cél.

A Habsburg cél körel volt a megalázás-
láshoz. Erdély magyarai legvilháza, bij-
dosva tíre csaknem felhúlltók lettek.

A románok a Habsburg hatalomnak tett
ily nagy megalázatok után nem elögednek
meg Erdély autonómiajával is az eddig
hiél zigok megalázásával, hanem a Habs-

birg hatalom alatt élő ismeretlenek
 egy nerverett tartományba való egyetemes ki-
 rik. Így küldik el Ferenc Főszefher, az új
 uralkodóhoz 1849. febr. 25. iken Olmitzbe
 nemzeti kérvényeket.

Kérvényeket 8 pontba foglalták, a pontok
 a következők:

- 1.) a birodalombeli ismeretlenek egyetemes ön-
 álló nemzeti egyetemesen;
- 2.) politikai és egyházi ügyekben önálló, kü-
 lön kormányt kapjanak;
- 3.) hogy maguknak nerveressék, mivel előbb
 egy nemzeti kongresszusra gyűjtessék össze;
- 4.) románokad illető ügyekben a román
 nyelv használtassék;
- 5.) évenként nemzeti gyűlés tartassék;
- 6.) az ország birodalmi gyűlésen, a románok
 is képviselve legyenek népszerűi vármegyékben;

- 7.) a birodalmi minisztériumban külön nemzeti
köregek legyen,
8.) Öfelsége vegye fel „a románok magyhorterege”
szót is. 1.)

Kérve nyújtsa magukból a legregibb s meggaz-
felműltet mainál is nagy nemzetek neve-
rik s példákhaligatolják, hogy mily sokak
tettek a magyaroktól való elszakadás után
a dynastia és a bécsi kormány érdekében.

Itt iralkodó, a kérvény átvevésekor elismerte
a románok áldozatát és megígérte kérvényük
megfontolás alá vételét.

A románok a birodalmi minisztériumba
is küldötték március 5-én egy emlékiratot,
melyben az iralkodóhoz küldött kérvényük
pontjait világítják meg és annak teljesí-
tését kérik, - hogy sokak áldozatát ne bűn-
sággá válassza megérőztettség és felvidámitás.

- 1.) Teherlyen Ide: A román nemzetiségi politika.

É közebe a császár Magyarország önállóságát
 megfontolta, azt az austria császári ko-
 ronatorományaihoz tette, régi alkotmai-
 anyait eltörölte s helyébe az éberecsdalmai
 alkotmányt hozta be 1849 marc. 4-én. É
 román kérvényre március 12-én felirat-
 ismelt a Felséghez s a román nemzet egy-
 dalmas fejei ki az új alkotmány miatt.
 Trinius 26-án is megújítják eddigi hű-
 séget, erre azt a választ kapták, hogy az új
 alkotmány minden népnek egyenlő jo-
 got biztosított. É kivált eredmény
 elmaradt. É keresztéri alkotmány a fel-
 lengő nemzeti aspirációkat, mint a miye-
 be a románok is magukat belerángattak,
 fellobbantotta. É románok magukat meg-
 vala^{at} érték. Szolidaritásuk még növelte,
 hogy a magyar fejedelmek mindenfelé gyö-

relmesen haladtak előre.

A román forradalom vezér fejei körül
himagaslatk Faunku Avram, akit ott lát-
tunk a marosvásárhelyi tábla íjjuságával
1848 március 25-iki ünnepélyen is. Délke-
redetk a kor eszméiért és mind európai látkö-
nű, kiváló ember nem aljas szempontok as-
rind vette a románuság főrehívásit, ha-
nem idecsilintan.

Átérte a magyarok szabadság híresztelését
is és nem volt elfogult. Bár a bécsi politi-
ka lecsakkedett hozzá is meglátta benne a
nép vezetése való rátermészetet, ömög-
sem lett a bécsi kormány lekötelezettje.
Semélyi jogeretséket nem engedte magán
megnevezettélni. Lelkiben nem az ország
katonaság ártat ellindult magyar győ-
lölet ell, minthajában nem önmó jölö-

híres küldött, hanem keretettől veretettve
népének igazi boldogságát fűzött.

És a boldogságai és kálárai magyar iske-
lakban kezdte tanulmányait. Itt a magyar
környezetben sive oda melegezett magyar
tanuló társaihoz is innen a magyarok irán-
ti szeretetét magával vitte mindenhova.
Ifjúságában sem kiöltöztette el magát
a magyar ifjaktól, nem volt kiöltöztető,
rendfelforgató, seunder, megértő lélek volt,
hi eszményesített élt.

Hiikor a forradalom őt népe veretöi köré álli-
totta, akkor sem halt ki a magyar szeretet lel-
kéből. Minden elfogultságtól menten látta,
hogy népe szenvedése nem a magyaroké libá-
jából van, hanem a kor libájából. Életé-
nek célja népének boldogsága volt, e célnak
eléréért így próbált dolgozni, hogy lehető-

leg ne ártson a magyaroknak.

Nem gyilkolt, nem gyilkoltatott. Színdig el-
sülte a többi vereték borzadó kegyetlenkedé-
seit. A magyaroknak a mikor való felhette, meg
mentésére ment. Sok magyar családok ka-
badott ki a felbujtott tömeg kínzó keze-
iből, sok magyarnak adott menedék helyet
és sok vagyonságot kiűzött bűdos magyar
segített és vigasztalt meg. Véme gondolatko-
dását nem változtathatta meg a körülötte
lévő vérszomjas könnyered. Vémezenosított
magát a rebeni comiti eljárásával, eli-
sülte azok törökveseit, arohtól függetlenül
járt el minden dolgaiban. Feretö társai sok-
szor gyávának gúnyolták, hogy nem ragad-
hatta el magát és nem állott be a magyar
gyilkosok sorába. Mesare a himagatott
társai körül. Prefekturája területén min-

selemül szüntelenül a nép igazi jólétéért
küzdött, az elvakult tömeget mindig rend-
szetbe. Népé érte a feljebb iradó kivonk
keresetét is belátta, hogy Fánkú nemcsak
igazi vevő kapott.

Fánkúja nő... vele lép érintkezésbe a kara-
alföldi forradalmi bizottság is, mert egyáltalán
csak benne bízott; őt kéri fel az orosz el-
leni küzdelemre a magyarok mellett.

Fánkú megérte, hogy az orosz-kabadság
helyett rabragot hoz nemcsak a magyarra,
hanem az erdélyi románra is. Előtte volt
a kara^{al}féldi példa. Éleslátásával felismer-
te a helyzetet, az elméleti sikeretlen utat mi-
csalódott kervegyező románuságnak más
irányt kerestett volna mutatni.

Magyar keretbe kirokhitotta a többi ver-
tők kara befolyása alól, a magyar feje-
re-

rek gyözelmes előrehaladásra megérlelte be-
ne a békülés vágyát. Azt kerette volna el-
csúsi, hogy a magyar és román fegyverek ne
hüzdjenek egymás ellen, hanem barátvágban,
egymásra utalva, egymás boldogítására él-
jenek.

Tossuth Lajos már előbb érinthetősébe lé-
pett egy nehézy román nemzeti régi kíp-
viselővel. Útképek sokaságában nyilatkozata
arra bört, hogy elhűldötte Dragoș Fănuș
belényesi képviselőt Erdélybe, a mőcök megye-
rére is kibékítékre Fănușhoz. Dragoș meg-
kerdte a tanácskozás Fănușval, a horkas
főgyalánok eredményre verettek. Itt topán-
falvi házasok népe örömmel fogadta el a
kiegyezést. Itt mit Fănuș akart, annak mind-
nyaján akartai voltak. Itt békéjaulatol ma-
jus 5-én elfogadták. Örömvolt mindenfelé,

de nem sokáig. Május 6-ikán Hatvani gye-
riktől parancsok minden községeknek
várakban megjelent Abrudbányán is azt
megközlítették. Főnként emberek nem akartak lin-
ni a drágas békéjének, körültekintettek se
miatt megfiamadtak és felgyújtottak a
várost, Hatvanit pedig ugy behergették, hogy
alig tudott megszabadulni. Drágost pedig
mind körültekintés minden községnek.¹⁾

Főnként főjelölt a béke meg-
hírdetését, de nem mind meg arután sem
közönséges a magyar barátok
mellett.

A Bukarestből elmenekült államköztök
Erdély földén felgyújtottak és itt heremek
támaszkodtak az orosz ellen. Géljék a roma-
nok és magyarok kibékítése, - hogy arután
az orosz pánzláv törökökkel éljenek ve-
se.

1.) Dr. Moldován Zoroly: i. m. I. k. 562-578. o.

nek is a körösen alakítandó legiohkal Mold-
va - oláhoké és magyaroké megegyezik
az orvok és orvákok uralma ellen. E törökve-
sel rakomáenver Fánkú is. Balcescu aillandó
is nekötteleiben áll vele; később tárgyalásokkal
folytat a magyar kormánygal is.

Kossuth Lajos nem altoibarnaaphor küldött
1849. aug. 8-ánál hely leveleiben ezen törökve-
s a követkerő sorokbaan ismerleti:

„Fán keresztim értesíteni Önt, hogy Balces-
cu nr, a román nemzeti párt hely hatalmi
üggyivője nekem, mint a havasiakusit or-
ló eredményét, egy Fánkú által aláírt
okmányt adott ki, melyben a verőrek immu-
pilyesen kötelezik magukat, hogy a nép
hangjaitól előhíratik az inisra is hogy
addig is, míg a nép erre egyen anegleme

nyerve, azaz semlegességet fognak megő-
rizni csapatainkkal szemben, míg ha-
sítják meg nem támadtatniak. Azon igéret kö-
vetkeztében oly értelmű rendeletet küldtem
Stein és Lucidy exreces irakhoz, hogy csapa-
taink tartózkodjanak minden támadó
fellelésektől a hasasiak ellen, nem érint-
ve ezzel természetesen az asztók és anasok
elleni operációkat, egyelőrizet nyílt parau-
rost küldtem Balcsen innak, hogy ed-
dig is, amíg a mondott rendelet megér-
kezik alkalmozásba véte azon hadtest
parauzonokkal szemben, kik metakim a ha-
sasiak ellen küldetnének. "1.)

A parapoláros eredménye egy távozási-
vadás, mely alapjait képerle volna, a hi-
békülének. De a hibékülés nem sikerül. A
bukaresti románizáltak működése elé az

1.) Dr. holdovain Zergely: i. m. T. K. 573. o.

erdélyiek, - a magyar nagyszebeni comiti tagjai, - magyarok akadályát gördítének. Felre vereték őket. Nem érvegesülhet a Földön békét kereső politika, mert a többi verőrek mind kifogást tartanak az ellen. Így a román magyar kiegyezési törekvések meghiúsultak. Trak akadályozták meg, akiket a magyar föld nevelt, mert feltették, hogy így nem valósulhat meg a Habsburg uralom alatt teremtett önálló román nemzetiség, melyet a magyar románok találtak ki, is nevelt maggyá.

Itt beéri volna mintán ad-
latka, hogy magyarország ellenállásait a
szálat erejével ^{meglátja} nem képes, elfogadta az
ország segítését. Magyarokhoz az olyan har-
terreket nagyobb csapásokhoz vont el, hogy
a támadás sikeresebb legyen. Itt nagy

hislerővel minden a magyar szabadság
hára elbukott. Törzsei a fegyvert letette, és
Kosztuth Törökországba menekült.

A szabadságharc leveretése után, az uralkodó
B. Wohlgemuth sajátos alattbarnaságot
kinevezte Erdély polgári és katonai kö-
rmányzójává.

Bécsből megkapta az itatitaisoktól s ezek
nemelők tartásival fogott hozzá Erdély
körmányzásához. Legelső törvénykezési kö-
re tartott: a román nemzeti comite
feloslatása. Az ontrák kormány a románok
kell igereket kövül, egyet sem
vándékosok beváltani. Legjobbán főjé
a románoknak, hogy a kormányzó az
elfoglalt erdők, és legelők harruolati-
lál elhittotta. Pedig a forradalomban
való részvétel jutalmá fejében a bécsi

kormányzást a népnek ígérte. Főként
körbejárni népe érdekében, de a hivatalno-
sok nem törődnek érveivel, eltiltják a
másoktól az erdők használatától. Főként
elhelyezkedésében önmegelői arakat az okmá-
nyokat, melyek a kormányzást ígérteik tar-
talmazzák, elindul Pécire.

Ők nem kap az uralkodóknál hivallgatást,
t bizonyságot felvitt skizmizmusokat, a forra-
dalmai penzről megmaradt 15 ezer da-
rab arannyal együtt elhagyottak tölke-
s arúban formaliter kitoloncolták. 1.)

Nagyon bántotta Fain-
kut ez a külváros eljárás. Megszalasztva
rette meg. Dehátta, hogy minden fa-
radokosa, melyet népeinek boldogulásáért
akarta szolgálni, - kárba veszett. Sok
székösség volt az újabb abszolutizmus

1.) Dr. Holdován György: i. m. I. k. 584-585. o.

kerében, a bökerü, vérmes igéreték meg-
valósításától eltek. Törekvéseit bele-
ütközték az öorbirodalom iradekeibe sa
birodalom egyéjén fáradosó ifjú utal-
kodniak nem volt vágya viselni a
„Románok nagy hercege” címet.

Az absolutizmus kora.

A kabadtság harc leveretése
után, Auszriában elterjedtnek látták
az idős az egyéjes orvák esá káros meg-
valósítására. Magyarországon elvenitette ön
állóságát is teljesén az orvák örökös
tartományok nívójára súlyozt. Endéktől

és a részreket levághják róla, hogy a dynas-
tia érdekében fegyvert fegyek nemzeti tégzek
földjét, hűlön tartományai legyenek.

Tegy kerül Prelát, az örökös tartományok
közé, megfektetve alkotmányától, ki-
gáltatva a biradalmi kormány, teljes ö-
kényének. Az új korokak vezetői a népek.
Legelnyomottabbak a magyarok. Itt roma-
nok bár örök megalattatásukkal, las-
sanként megalattanak a törökmenyek-
kel. Prelátok, hogy nem alacsony az
idő önálló nemzeti életük megalat-
tására, felhagyva a részreket és sa-
lódátok felsorolásával és oly vágyak
elérését tűrik ki maguk elé, melyek
elérhetők, mert nem ütköznek az örök-
biradalom érdekéhez.

A görög katolikus egyház hivathatna

írclunéire is nagy áldorcsataira kéri az
 uralkodó horrájárulását az érsekség, a
 lugosi és nemesújvári püspökségek
 felállításához. 1850. december havá-
 ban ezt el is nyerték. A püspökségek
 anyagi erközeit is az állam birtosította.
 Lassuló kéresek fordultak a görög keleti-
 ek is az uralkodóhoz. Itt az erdélyi
 nem meglehetősen gyorsan, mert a szerb pá-
 triárka elleni a kéresek, de az 1865-ik
 év megkorra a görög keleti-ek részére
 is az érsekséget és egy új, - a karácsi -
 beszi püspökséget.

A román cephának a becsi kormány-
 sít nagyon sok anyagi előnyt élvez-
 tek. Mindezzel az 1848/49. beli költség-
 sokat akarta honorálni. A román
 püspökök: Tulutini, Erdélyi, és La-

guna belső lithos tanácsosok lettek, sőt
 Erdélyi is Laguna bároságos is kapott. A
 bécsi kormány békésen oltogatta a ki-
 tiintetéseket és hivatalokat, arckor, a-
 kik harcoltak a magyaroság, elnyomása-
 iról. Azente a boroshakkó ^{prince} ~~prince~~ ^{prince}
 kapja, Bálint pap eszterei lex és a tibi-
 tosaival együtt érdemkerettel kap.

Fánkú valgalatait is egy érdemkerettel
 akarták honorálni, amit ő nagy elke-
 seredéssel utasított vissza, "Nem érdem-
 rendért harcoltam, mert nem egy egyen-
 síték meg."

Készen gondolkodtak így, mint Fánkú.
 Legtöbbje megelégedett, ha hiúsága ki-
 elégítődött egy kis kitiintetéssel, vagy
 más dicsőíttal. Az elnyomattak keze-
 ves ízeiben sem feledkeztek meg a ro-

mondások, veretők, külföldi és egyház fe-
jén a dyasztikus értelemeikről. Tünetes-
leg kiemelték a fiatal uralkodót, tisz-
tók, hogy a feltétlen szövevényesség e-
lőbb, vagy utóbb, de meghozza a politi-
kai gyümölcset.

Itt ott látunk a szerencsés-
len kimenetelre megváltottatja a belső-
helyreket. Itt ott látunk kormánykati rendszert
a határozat évek elején ismét az alkot-
mányosság utjait keresi. Itt a magatér-
tás a románságot is politikai előnyök-
kel kezegeti. Itt 1860. május 31-én
Présben a „Festärker Reichsarch“¹⁾ gyü-
lésen ott van Laguna, aki a román
nemzet teljes politikai függetlensége
mellett inditványt tett, de siker nél-
kül. Majd az uralkodó viszályok Tr-

1.) Dr. Farkasffy Elemér: i. m. Magyar Hírlap: 1922. 2. - évi

előző alkalmánál sokkal gyülelt hiv
1864. július 1-ére Nagybányára.

Az országgyűlésen a magyarországi nem volt
réns. A románok, románok részvételével tartot-
tatt meg a gyűlés is két törvény, hova-
tolt rajta; az egyik a görög katolikus és
görög keleti románokkal a többi erdélyi
vallásokkal is nemzetekkel egyenlő jo-
guaknak mondja ki, a másik pedig
a magyar és német nyelv mellett, a ro-
mánok is közhivatali nyelvének emeli.
Az országos nemzetközi értekezlet a törvé-
nyeket, nem tekintve azt, hogy a magya-
rok nélkül hozatott. A románok meg
van elégedve ezzel a virománnyal és
reménykedik, hogy ennek nyomán
jönni fog több is. A viszonyok olyatén
képen látszólag alakulni fognak, hogy

hogy Erdélyből voltak a legrövidebb
mennyiségű csatlakozások. A románok legfőbb
vágya az volt, hogy az egy létesítendő
sarlomnyiban a központi város, igaz-
ságilag nemcsak az is központi város legyen,
a román legyen.

Az a cél érdekében kitartással fáradoz-
nak, de a magyarok előnyök elérésé-
ről sem feledkeznek meg. Előbbi cél-
juk megvalósul, mert az 1865-iki ko-
lósvári országgyűlés az 1848. T. d. rök-
ket érvényesítve találta ki a ki-
bontakozás lehetőségét megadott.
Magyarok főképpük már eredménye-
sek, mert az 1865-ik évben a görög ke-
leti román csapár, csapár is népe-
veleri céljaira 50,000 forintot, a gö-
rög katolikusok 72477 forintot kap-

szak az államtól. 1.)

Kulturális téren is megindították a szervekedést. 1881-ben megalakították az „Astrat” mely a román köznyelvödéseknek hatalmas várává lesz.

Ebben az időben egyetül a román intelligencia, kik népiük művelődéséért kérik a legnagyobb áldoratot is meghorni. Az „Astra” bár köznyelvödései egyetül lettek politikai törekvésekkel is kísérték, hogy annak kivívásáért sikra szálljon az arra hivatott románság.

1886-ban az „Astra” közgyűlése utoljára gyűlésen jelen voltak Gyulafehérváron konferenciát tartanak, hogy veressenek Belső az irakodó és külső törekvések Erdély autonómiaja érdekében (2.).

1., 2. Dr. Feketeffay Elemér i. m. 1922. 2. szám.

A veretök vezedelmest látnak a kiegyezési
lehetőségében s megpróbálkoznak az
éle átszólást göröditeni.

Kijelentik, hogy nem bírnak a magyar-
országi politikai és nemzeti eszmékben,
és ezért kérik, hogy a románok örökhé-
rdélyben is az osztrák monarchiában
akarnak élni, magyarok semmi eset-
re sem akarnak lenni.

Az irgalmas nem hallgatott
a románok kérésére, 1867. február 17. én
kihozták egy rendeletet, melyben a Ma-
gyarországgal való uniót megerősítik.

Az 1867-iki kiegyezési kérés-
től hirtelen a románok politikai vá-
nitásait, megkínizották Erdély auto-
nomiáját és a monarchiának föderá-
ciósá való átalakulását.

Az abszolútizmus korában hírdő román
veretű férfiak sorában hiába kerestük
az 1848/49. évi események nagy alakját,
Fánkút.

Fánkú beéri láthatóan utána megbélyeg-
zett lett. Féltek fölé a románok veretűi,
nem álltak nála se vele. Fánkú levere-
pelt, mert nem olyan volt mint ők.

Nem tudott megalkudni a helyzettel. M.
kor a Felleg ^{császár} 1852. ben, erdélyi útjában
meglátogatta a miorok földjén, - feltűnt
neki, hogy Fánkú nincs a kisérletében.

Az oroszok tanácsnok keresztelték s mi-
kor megtalálták Fánkú arcait tört ki-
elölük, hogy „t haragokkal nincs sem-
mi ügyem.” 1.)

A hivatal egy igazakját
Topánfalvára töltötte. Erre az igazakain

1.) Dr. Holdován Gergely: i. m. I. 585. o.

tett látogatást nála Fánkú.
 Dr. Moldován Gergely ezen éjszaka történe-
 tik a királyt önkéntesendőr elbeszélte nyo-
 main a követkerőhegy írja le: „Mikor a Fel-
 sig elaludt volt már, késo' éjjel megje-
 lenik a kapuánál néhányad magával Fán-
 kú is azon kíváncsiságot fejezi ki, hogy a
 Feligher borsittassék be. Ezen kérelme
 megvolt tárgyadra; utasították azon-
 ban, hogy reggel jelentkezzenek s akkor be-
 borsittatásuk fog nyerni. Minthát Fánkú
 nem lajgított, karon fogták s kiveret-
 ték az udvarból. Reggel Gyúne hitaer
 is tudakozódott Fánkú után, de Fánkú
 sehhol se volt már.“ (1.).

Hogy így történt-e ez a lá-
 togatás?... kétséges. Főval később Fánkú
 mind vendes önt, beannított nap-

jövőben többeknek beállt élete fontosabb
 eseményeiről. Az ilyen bevilágítások bevi-
 lágitanak meggyőzően az életo kiskorba-
 s feltárják előttünk az igazi Fánkú,
 his nem a „Fánkú emlékiratai” -ből is
 merünk meg, hanem birkolattal, egy-
 szerre nyilatkozataiból. „Fánkú emlé-
 iratai” Fánkúnak nem igazi receptjeit
 örökölték meg. A forradalom után
 Károlyi Főn elment a havasi mész-
 köre és a románok forradalmi ténge-
 it bizonyos célszerűséggel összehajlítot-
 ta és megírta Fánkú neve alatt, hogy
 a románok rézére a műben feltűntet-
 telt nagy feltételek minél nagyobb ked-
 vemünkre szikarjan ki a becsi irodar-
 sál. 1).

Fánkú azt nem fogadta el és soha

1.) Dr. Moldovai Gergely: i. m. I. 546. o.

sem tartatta a magáénak. -

Az elméjében megmaradtott Fainkii élet-
te tragikumait saját maga fejezi ki leg-
határozottabban, a mikor azt mondja „né-
pem a városból bolondja, én a népem bo-
londja vagyok.” Ismét hangzik az a
szó, a mikor a magyarokkal találko-
zik is bejelget életéről. Nem takargat-
ja is nem titkolja az eseményeket,
nem fél a büntetéstől, mert megmar-
adtott elméje védelmet nyújt neki.
Ő is is hallgat rá azok körül, akiket
nyilatkoztatni bántathatónak? Lenki:-
A romániai veretői herülék Fainkii,
haz tudják hogy tibolyában vannak
beáramlatható, normális napjai; herü-
lik, mert Fainkii „meghunyásodott
hütyöknek” nevére ökel. A német hi-

vatalnokok sem bevilnek vele, mert
 Fánkú rögtön megmondja nekik, meg-
 csaltak a németek." Isak a román pa-
 rancsaig is a magyarok körébe iri-
 gyl magát. A román csak hársát min-
 díg kerülte. A román parancshoz, vagy
 bárki magyar ember hársához sivezen
 ment be. Ha magyar ismerőssel talál-
 kozik körlikeny, örömet bevil is a be-
 nélgetés folyamán életé egyes mozzana-
 taira olyan fényt vet, mely a vele be-
 nélők gondolatkorába ejti.

Hollaky Ince is gyűlölt,
 volt orvagygyűlösi képviselő, volt aso-
 vai nagybírók is ismerte Fánkút.
 Többek is találkoztak vele. Egy ilyen talál-
 kozásakor bevilgetésében elmondta
 Fánkú, hogy ő, mikor a király Topán-

falvain töltötte igazságjait, ezzel beunt volt
 a király^{császárt}gnál. A király^{császárt} töltötte azon iratokkal
 kért, melyeket bécsi utjakon nem adott le
 az udvarnál. Kért a Lajos főherceg leve-
 lét is azon titkos levelekkel, melyeket a
 bécsi udvar a forradalom alatt ~~intézet~~
 intézett herrei. De Fánkú nem sehetett
 eléget a kéretnék, - mert a király^{császárt} ir-
 tokat megsemmisítette. A király^{császárt} bán-
 totta az eset is nem látt Fánkúnak.
 Ekkor kezdve figyelték, ártalmatlanná
 akarták tenni. Elfogták, a tömlőc-
 ben kínozták is beleegyezőben olyan
 orvosokkal győgytették, mely nem győ-
 gytilást, hanem tébolyt idézett elő nála.
 A miham látták tébolyát, kibocsáták,
 mert azt hitték, hogy most már nem
 ártthat senkinek sem. ^{1.)}

1.) Hollady Imre: Történelmi jöppetel. Hévírát.

A megalatott ember cildorata lett, az
 okból önkénynek. Nem isola ha aru-
 san utálta a németet és arshat, kik
 a német kegyet hajlították s így keresztük
 boldogságávákat.

A román vereték szában i-
 zerték másk is a megalatott, ráac-
 cist. A kik nem tudtak az új helyrebe
 beletörödni, azok kimentek a fejedele-
 ségkbe és ott dolgoztak tovább a kitű-
 rött esme más iton való illette kel-
 tésért. Kimentek Papin Thariani,
 Barnutiu Simon és Laurian Trebo-
 nian, kik való dollan, kicibrandulva
 makitanak a miuttal és új irányt
 tűrnek ki a románuság elé, eszméik
 megalatottávára.

A bicapérés utáni törvények.

Magyarország alkotmányát vizsgálva
arra törekedtek, hogy a nyugtató nem-
tiségnek igényeit kielégítse. A 1868-iki
magyar orv. gyűlés IX. t. cikke elvá-
lasztja a román és szerb görög keleti egy-
házak egymástól, a XXXIX. t. cikk je-
dőt becsikkelyeri a külsőállók, ester-
gomi érsektől függetlenítet, román
görög katolikus érseki nek felállí-
tását. A nagy kedvencsények a román-
ság körösk nagy megelégedésre talál-
tak. De a jögegyenlőség alapján ki-
rítetk XLIV. t. cikk, - a nemzetiségi tör-
vény, - nem találk orvok fogadtatásra.

Próbálták a románuság veretést, hogy
 a német kendőket nem maradhatott meg,
 fejleltek, hogy azok kiváltságosak,
 melyeket az abszolutizmus korában se-
 retek, érvényüket veszítették.

Az egyenes magyar nemzet fogal-
 ma nem teljesült nekik, nem öhajtott-
 tak annak egyenjogú tagjai lenni.
 Nem az egyenlő egyenjogúságot, hanem
 a különbség nemzetiségek egyen-
 jőségét várták. A románuság román
 nemzet akart lenni, az egyenjogú fe-
 deratív viszonyban élő nemzetek körök.
 Minél ezen vágyaik nem teljesült be, ször-
 tödőften vissza vonultak a parlamentaris-
 repléstől és kimondották a passivitást.
 Ezen elhatározásuknak, hogy még ma -

gyobb tulyk adjanak, 1872-ben Magyar-
 keben irtekeletre gyültek a román-
 saig veretöi és bizaleutették, hogy mind
 addig, mig a román nemzet víska nem
 helyertetik mindazon jogokra, amelyek-
 kel bír, és amelyek megilletik - mind
 addig, mig a román nemzet egyenjogi-
 nak el nem ismeretik, mely aktair
 mind ilyen saját ügyeit az oktrak ma-
 gyar monarchia ügyeivel össhang-
 ban organizálni fogja: követeláttal
 a pesti orv. gyűlésen résk nem ver s
 egyttel tiltakozik a nemzeti gyűlés
 mindazon törvénytelen ségek ellen, melyek
 ellene elkövetettek és amelyek a
 román nemzettel szemben napról nap-
 ra elkövetetnek s kifejezést ad tilta-
 kozásainak a művel világ előtt. 1.)

1.) Lebestyei rde: i. m. 18. o.

A megindult küzdelem a kormány a
kiszívta, a nagyon sok mérsékeltbb
gondolkodású vezetők körül egyet sem
igyekezett meggyezni, így a magalom
nem terelődött a kiegyezés útjára, -
hanem haladt a kizelölt útján, - las-
sanként meggyerve az ügnek a ro-
manság mérsékeltbb elemeit is.

A küzdelem még erőtel-
te az 1874. évi választójogi és az 1879. évi
népoktatási törvény; - mindkettő a ro-
manság gyengítésére és letörésére ki-
talált törvénynek tartották.
Egyelőreiken tiltakoznak a törvények el-
len, sőt a főpapság is a népiszkolai tör-
vény miatt nyíltan harcba áll; a fő-
rendiház termébeu tiltakozik a magyar
nyelv kötelező tanításiának elrendele-

so ellen. A sajtóban is folyik a harc.
 A külföld is tudomást szeres a törvények
 ról. A románság elfercliti a teinyeket,
 azt hirdetik hifeli, hogy a törvény a ro-
 main iskola tanmelyvévi a magyarok
 sette; pedig a törvény horás csak hőte-
 lező tárgyképlanta be, hogy alkalmas
 nyújtson a nemzetiégeknek az állam
 nyelvének elsajátítárára. A törvény
 azonban csak írott törvény maradt.
 Nagyon sok iskolába nem verették be
 a magyar nyelv tanítását, mert a
 tanítók nagy része magyarul nem tu-
 dott.

A híreset kérelmek 1884-ben
 ismét ismét horák Magyarbentben a ro-
 mainságos. Kise programmban ter-
 jentik elő hivásigaiikat. Kérlek Er-

dély autonómiajainak visszaállítását,
 a román nyelvének közigazgatási, igazságszolgálati, ha-
 táskorlátozó, a román iskolák al-
 lában megújítását, az általános választójog bevezetését,
 a nemzeti egyenjogúság törvényének revidálását.

A nemzeti felelősség kérdése körül
 kiemelkedik kiderül a romániaiak is. A Lázár György által meg-
 hirdette kikötőkhöz folyton tart.
 A kikötőkhöz ifjak is állnak találva
 elfelejtik a Habsburg uralom bosszú-
 sa miatt fájdalunkat. Nem soká-
 ra fájlatják, hogy a Habsburg ur-
 lom alatt szenvedtünk „román nagyszer-
 segek” emélt nem valószínűleg
 meg. Ez harajukban a dák-román
 historiai is politikai sarmak meg-

valóntatára más ványt tűnnek ki.

A két ^{alap} házasféloldali fejedelemség egyesült, Európa fejedelmüknek választották. Az egyesülés felébresztette a kikéltörést erdélyiek lelkeben az ösves románsok s így a Nagyrómania megvalósításának vágyát.

Papini Flarini, aki a „kavarság mezején” tartott gyűléseket is komiténnek is tagja volt, - indította meg a nagy törekvést. Belátta hogy Habsburg-résről nincs mit várni, s így a Habsburgoktól eltekintve jelöli ki az erdélyi romániaság törekvéseinek célját. Európa fejedelmének ajánlva megírja „Emlékirat”-át,¹⁾ mely kéziratosban maradt hátra s melyet 1883-ban nyomtattak ki. Papini ezen munkái

1.) Dr. Holdován Sörgely: i. m. I. 410. o.

jában ismerteti a német, alár magyar és ro-
main idecél. Tomain idecél: az összes ro-
mánoknak egy politikai testben való
egyesülése, azaz: Dikörómánia. Megvaló-
sítandó állam magában foglalva Ro-
mániát, Moldvát, Bukovínát, Erdélyt,
Bánátot, Bihart, Szerbia és Tiroliát.
Ez egymáshoz államok ismertetve köz-
löli a helyi és külső kegyelmeket, melyek
az állam megvalósításához közelebbin-
nek. Itt dikörómánia egymáshoz aróta ta-
gadhatatlannal megvaló a határai nagy,
a romániaiakra, mind az erdélyiekre
néve.

Ez a fejedelmek után Károly,
herceg Romania trónjára. Eki ma-
rén csak határokat nem vonhatják
ki maguk. Itt a Bukarestben ala-

hielt a „Carpatii” Unioii egyesület 1884-ban.
 Ezen egyesület célja az erdélyi magyarországi embe-
 rek segélyezésére volt. Felsőbbi elhitték az Erdély-
 hől hi költözött embereknek rossz indulatú
 haragságait. A hi költözötték, hogy több se-
 gélyt kapjanak is magukkal minél nagyobb
 mártíroknak tüntessék fel, olyan vissza élé-
 sekkel soroltak fel, melyek soka megnevez-
 tettek. Ezek felismeretesen elindulva 1885-ben
 egy lásito proklamaciót adott ki az egyesület
 is azt Erdélyben is elterjesztette. A proklamá-
 ció királydeputációkra, nyílt lásitára hí-
 ta fel az erdélyi románaiak, de is kerekletlenül.
Romániciiban Pratiam Lon, Király király,
miniszterelnöke belátta, hogy a proklamá-
 ció lásitáinak hárs következménye lehet
 az onnagra, prét az erdélyi irredenták
hiutasította Romániciiból is a képviselő

hárbau art mondatta; „T. Kárpátskon til lako
románuskuok opjakrau megmondottuk, hogy ne
szórakolják reánk a politikájikat, mert ne-
künk semmi szükségünk nincs rára. Ezek ide-
jötték; azokat kiveten fogadtuk, akik odáig
moraadtak, járjanak el a saját irdelkükből is,
ahogy jónak látszik. Vékünk az irredentizmus
nem volgal javunkra.”^{1.)}

Az erdélyi románuság törekvéseit is befolyásolja
a Papiu ideális billam ermeinye is, „Carpa-
tii” egyetl koritási kísérlete. Meglátatik a határ
az 1887-iki nagyméretű konferencián is. Innen tö-
ben indultva nyomaik, hogy a román nép sérd-
meit egy memorandumba foglalva, juttas-
sák a királyhoz. A konferencián Moctonyi is
pártbívei mérsékelt álláspontot foglaltak
el és a sérdmish memorandumba foglalásuk

1.) Leberlyin Zde: i. m. 53-54. o.

nem látták sebra veretőnek. A főbbeg amb-
ban a memorandumum mellett foglalt állás;
végre is a gyűlés a 25-ös comitét megbírt a me-
morandum megválaszolásával. Mivel a 25-ös co-
mité tagjai körült a Romsougi hívei voltak több-
ségben, a körvény összejutását írtól, erre ha-
logattak.

Ezen erdélyi események után, Romániában a
Papini Harin által kijelölt úton megalakult
1891. jénár havában Bukarestben a „Kultur
Liga” egyesület. ^{1.)}

A Ligának alapokmányai sélja az volt, hogy
a külföldi államok románuságának és a román
államnak polidaris kulturénretét a sélja is
hogy a románuság kulturálisrióját keleten
igazolja. A Liga kultur sélja nak taksári volt,
bulajdonképpen sélja az volt, hogy az önkö-
románusok összehajtsolja politikailag is

1.) A: Moldovan Genosy: i. m. I. 125. o.

- megvalósította a régi álmát; Diákóromániát.
 A líra a cél eléréséhez ott fogott hozzá, ahol
 legkönnyebb találni veszedelmesek a helyeket.
 Tem Bukovinában, nem Szarabciában, hanem
 Erdélyben.

A román came megvalósítására első pontnak
 Erdély meghódítását tűrik ki. Itt nagy cél meg-
 valósításáért folytatandó munka irányát
 mindenképpen a Papiri Harin francia szerint
 indult el. „Román ügyünkhöz juttaljok saide
 a latin Európának, hogy ne hagyja keleti ró-
 mai kolonizációt; román ügyünk nem szün-
 nek meggyőzmi az olasz és francia kormányo-
 kat, hogy Erdély román tartomány; a kormány
 irókat tart, akik naponta mintatják
 Európának, hogy a fejedelemigekén kívül
 még vannak románok; nem engedik hogy a
 magyarországi románok a magyarokkal

béhiben éljenek; agitálóak a magyar ideal-
 ellon, mely a román ideal megrenniti teit
 jelent. " 1.)

It nagy munka mind csak arról van, hogy a
 külföld élők a magyarokat nemben han-
 gyalat helyrenek a románok igye mellett.
 It Lige nem csak külföldön, őrzi jätikait,
 hanem Erdélyben is. It románok veretével
 összehetést keres, politikai gyűlöletet ter-
 lat, s azon megrenn adható köröket köre-
 tellet emberekkel. It Lige hatása alatt kö-
 rül el a memorandum is, melynek meg-
 rását még 1887 ben elhatározták.

1892-ben Nagybányán konferenciára jö-
 ötte az erdélyi románok. Ezen a körlehaló
 mértékelt gondolkodású Mossnyit és li-
 veit a 25-ös ponnit Lajjai körül kívánlatfajta
 helyükbe olyanké kerülnek be, akik teljes oda-

1.) Dr. Haldován Zergely: i. m. T. K. 132. o.

a dāssal a Liga umberei; erutan megalkapitjals
a memorandumum pontjait is elhatározzák, hogy
küldöttkéggel küldik Breisbe a királyhoz.

A memorandumum a követkerő pontokból áll:

- 1.) A törvényhivatal a románok a parlament
böl;
- 2.) A nemzetiségi törvények ellenkerő újabb
törvények a román nyelv fejlődését akadályos-
ra;
- 3.) A újsgok üldöztetnek;
- 4.) a román férfiak raklathatnak;
- 5.) a kormány beleavat az egyházi ügyekbe is pa-
varja ar;
- 6.) A magyar sajtó demenciaja a románokkal
a trin, a kormány is a művelt világ előtt.
A magyar kápolmakat tartalmazó memoran-
dum Breisbe vivere, a Liga pénzei küldött

siset korvarek. It küldütsiis fel megy, de
 nem fogadják; így a képen elkészített memo-
 randumot postára teszik, és így küldik el a
 kabinet irrodikra, onnan az felbontatlanul
 a magyar kormány, utjain vissza kerül Dr.
 Batthy Lajos elnökhöz. It comitö tagjai
 nagyon büntetett, hogy memorandumuk
 nem került a hivatali kezébe. Trierben kü-
 lösféle nyelvre lefordítva kimondatják,
 és elterjesztik Európa országokban, hogy az
 egész világra nagyon tudomást képrelt szerel-
 meikről. It harasztuló nyomtatványok
 terjesztése miatt sajto pörök indítottak a
 comitö tagjai ellen. It esküdtek néki tár-
 gyasok Thiersváron volt. It esküdtek Dr.
 Batthy, Lúthardt Lőrös, Broke Ferenc,
 Papas György, Albini Septimius és ma-
 sokak hüntökhöz találta, a törvények

pedig 1894 maj. 25-en elítélte.

Az elítéltek beléptek a nemzeti eszme vértanúinak seregibe, hők hősiesszen kárpotoltattak nemzetiséikéről a Liga peiztáratól.

A memorandumban nem a román nemzeti ság herványasak. Távol állott az a néptől, távol a román ság keményebb elemektől. Előcsongyi és Babes párd hivi, a román főpapok is hivatalosak, egy perzig sem aronsítottak magukat a körissel, sőt helytelenítették is azt. A memorandum igaz, teljesen a Liga mevetelt.

Románia-ban is a békés politikát a Liga hallgatott, a kölcsönös rendfelügyelői ~~de~~ köromán. orlénni politikai váltja föl.

Adidig Románia politikusa feltek, tartottak a nagy szomszédok, igazságtól a fel-fel tünderő kényes eseteke elhinnitani,

de most már a parlamentben is nyíltan ki-
fejezik törekvéseiket. Csatargyini 1893-ban a
szenatátban ismertetette a magyarországi hely-
zetet s erről a tőbbek körökben kijelentette, hogy
a magyarok megaharják semmisíteni a ro-
mánokat. Gyűlöletéről igazán sajtószabad-
ságot elhobortak, börtönbe vetik őket aítat-
lanul és barbársággal bánnak velük. Függe-
lertette a horvátot, a magyar horvátot
a románok elnyomásának hővethermé-
nyére. Sokkal fontosabb ennél Panni re-
nator vérete, aki a szenátus ülésében nyílt-
an mondotta: „Mindem román szeretői-
be üldöztet meg a diákoknak; mióta da-
nyosok és károsak, hogy tegyük és nem me-
gyünk megvallani.”^{1.)} Panni szenátor román-
sain iránti tapsvihar tört ki, bírók-
va azt, hogy mind egyet irtanak a roma-

1.) Lebestyén 7de: l. m. 59. o.

for irrat.

A Liga koros összehöttetést tartott felem apo-
man képviselőihez és megalapított tagjaival, és
szekciók értékes pártpolitikai események is lettek
mert a jelentősebb politikai mozgalmak ki-
dejen vezetése az útra vezet. A Liga megállapítás
a kormányzat irrat hatékony meg, hogy nem
gondolhatok ahhoz, hogy a Liga irreducibilis tö-
rekvésű el.

A Liga megmozdítás nélküli irratása hiányos
a közéleti teret is. Nem csak Romániában
de Erdélyben is terjedt a Laurianus által
tervezett „Dacia Moderna” tervek, melyek
Erdély, Temesvár, Körösvidék ^{Három} és más vana
kapcsolva Romániához. Terjedt külső-
sen az ifjúság köré és minden kellemben i-
rott körülmények. - Román és bolgár és Lipa-
rin fele dakoromán nyelvvel, a Sinkai nyo-

main jaro Baritini file történelmet tanít-
va egyetemenk beoltani a dákóromain es-
mit a gyermekek is ifjak lelkebe. Ez ilyen nel-
lemben felnevelt ifjak nem félnek az esme
nyílt terjesztésétől sem.

Az a nagy hatása meglátatik az egyházi pap-
jainak működésén is. A papok az egyházi gyü-
lésen az esme irdekeiben politizálnak, az
istentisztelet időben predikációjukkal lin-
tik a magyarok elleni gyűlölet magját, ma-
gán életükben a hűvekkel való személynél
érinthetivel aspirációjukat beleoltják a
nép lelkebe. Nagy hatást gyakorolnak a né-
pre. A román papok papjai horektől gon-
doloznak, amit papja jönnék látni, azt sze-
lekki. Így lesz magyarságtalanság a román
papok a románság egyetemében.
A román főpapok a megindított kús-

deleennek kevésbé nemülödjös volt. Nem folyt be
 annak veretése. Beláttaik, hogy népük fejles-
 téséhez a változott viszonyok között más és más
 eszközök szükségesek. That a magyar nem-
 si állam is ennek rendje ellen igyekezett, ahol
 a román nemzeti eszmét nyíltan hirdették, ott
 a főpapság hallgatott; ahol azonban az egyhá-
 rak iskoláik fejlesztéséről volt szó, ott a fő-
 papság is nyíltan közölt. Hatalmas híven
 az anyagi előnyök megszerzésére törekedtek.
 Nagy összegű államsegélyek nyújtásával felvi-
 rágoztatták egyházaikat, iskoláikat.

Államdi dynastiának hívségükkel és nagyon-
 örvatos magatartásukkal az erdélyi román-
 ság egyházaikat és iskoláit a fejlődésnek olyan
 magas fokára emelték, hogy a román-
 iak most elmaradtak mögöttük. Ez-
 által fejlesztették népüket és ha nem is

hinnadozottan, de indirekte kiiróltak a románai naggyárteléről, a román csamegyelmeiről.

Itt eddigi törekvések azt mutatják, hogy a passzív politikai magatartás idejében, a román vezetőség kevés ideig működött függetlenül. A romániai „Kultur Liga” megalapítása után az erdélyi románok ennek érdekében süllyedt is az országigalmozott célszerű munkálkodók. A Liga jegyében folyó munkásság kiterjed az élet minden megnyilvánulására.

A körgazdaság terén is hatalmas mekilendüléssel indult el a munka. Bankok alapításuk, a régi bankok alapításai bankok átveszték, érdekes pontjukat vonják. Bafin is Lukácsin stb. a memorandum por elíteltjei, a hogy híkerültek a börtönök,

bank alapításuk foguak. É romanai ág, örömmel
vini pénzét é pénzintézetekbe, mert papja és
tanítója ki tanította, hogy a román nép elő-
re haladással munkálja az, aki a román bank
ban egyenlősítették jövedelét. Harapattal az
lekedetek minősítik, ha valaki magyar
bankot pártol, vagy magyar banktól vala-
kölcsönt. Gondba midra nőnek ki a román
bankok. Endék földjéből is kőzöttük a leg-
rossabb kapcsolatok van. Az „Albina” foglal-
ja el a vereség helyét, a többiek ennek mind
örövesseges társai. 1904 elején a statisztika
szerint 82 román bank működött Magyar-
ország területén. É bankok vereségi a román
ság legnevesetesebb embeirel kerülnek,
ahol a bankutján is végrek felfosz irga-
tatásuk. É román köznép é bankok irde-
heltségi körébe jutva, anyagilag lekötele-

reth lea s peinarvel egyptis sokaadja politi-
 kai meggöröndeset is velekrei: kabadai-
 gät is. It bankok a földékes népek földvá-
 sárllara kölsönt adnak s ez által a népsa-
 ggyorsolását elősegítik. De rávetik magu-
 kat a kedveretlen gazdasági viszonyok miatt
 eladósodott magyar közhatalmaktól,
 földjeire is; kölsönt ajánlanak, majd
 megveszik a magyar birtokos a román
 parasztságnak felparcellázzák azt. Évről
 évre csökken ki a magyar föld, a magyar-
 ság lába alul. Tervszerűen folyik a föld-
 szerzési akció. Old folyik legjobban a min-
 ka, ahol a királylakara a románok sem-
 poudjából legnagyobb mértékben van.

It a hely földsein hivatal. It
 a hely kisgazdáknaak örömmel nyújta-
 nak segélyt földelkre, betáblázásra s

ha nem meggyművelésen a törlekés, hamar
 jön az árverés. Az „Albina“ is a többi bankok
 segélynyújtása tilajdonképen a legkevesebb
 nettó akció a magyarországon levő banks ki-
 sajátságaiára.

Román stadtbankok körül
 1913-ban Tokaji Lakló, az utolsó 10 évi be-
 tétvesztésig. Erdély magyarországi esenidő-
 alatt 157.473 kat. hold területet vesített,
 65.751.129 korona értékben; ebből a károk nyere-
 sége 31.810 kat. hold terület. 10.924.550 korona
 értékkel. T. románok nyeresége pedig:
 125.663 kat. hold terület; 58.223.579 korona érték-
 kel. 1.)

A magyarországi munkavállaló bankok is vere-
 sítik kedverő anyagi viszonyok köré jutnak.
 A román nemzeti bankok létesítésével

1.) Tokaji Lakló: Eladomány 1913 év 12. I. táblával

haróltve jár, a románuság törtéte hódítása,
 t bankok segítik az iskolák kiváló tanul-
 löit, hogy a románuság hódítsa a kelemen
 munkáitk páma kaporodjon; ipari terén
 is nagy segítségkel ottanak ki, román gyer-
 meket a köhely földre is a tirta magyar
 városokba küldik, magyar iparosokhoz
 magyar heretkedökhöz adják tanulnak.
 A gyermekek után a mestereknek tartás di-
 jat is ruha pénzét fizetnek, hogy azok örö-
 mestekké fogadják fel. Értjük emel, hogy
 az ipar is heretkedelem terén is hódítja-
 nak a magyarságot kiírítják.

Itt így tanulnak iparosoknak is heretkedö-
 nek, ha önállóak lehetnek, berendezkedése
 nagy segítség nyújtanak.

Itt nemestiségi bankok segítik a román
 sajtót is, sőt még lapokat is a lapitanak.
 Itt „Tribuna” is „Lupta” nemestiségi ban-

kok alapítása.

Közművelődés sime alatt nemzetiégi bank-
nókat is alapítanak. Freuden a bankok néh-
helyen is háziban, ezek azonban nem a kultu-
rának, hanem a nemzetiégi lártatnak fe-
kei.

A gazdasági, ipari, kereskedelemi élet terén el-
ért nagyhaladás felnyitotta a romániai
élet a politikai szerepét is. Felhagytak
a passivitással. Előszörnek, elég hatáskor-
nak érezték magukat, hogy céljaiért ki-
lépjének a nyílt síkra. A jól szervezett nem-
zetiégi bankok vagyoniak, tekintélyük,
befolyásuk beledobták a kürdelembe is vere-
táiknek bírtatják a mandátumot.

Először Dr. Flad aürel ügyvéd, a szászvárosi
"Hedeana" igazgatója vállalkodott meg az
elhatalorás feljárt megüresedett helyet

dobrai választókerületbe, az 1905-iki választások alkalmával többet kerülnék be a parlamentbe, 1906-ban már 15 román nemzeti képviselője van a romániaiagnak.

A képviselői választó Román nép már faji öntudatra ébredt. A papok és tanítók munkája nem volt hiába való: a lakó román egyre elterjedt a nép körökben és nép már erősen meggyőződésével vallja: hogy népi, faji jellegűk érvényesülésének egyedüli akadályai a magyarok.

Röviden is a magyarok okosabbak és jobbak, az minden büncies, bár az idők változnak, de most is a magyarok tartják a kebb és jobb jövő egyedüli akadályának. A magyarok, a románok, látja a nagy veszedelmet de nem tesznek semmit, amivel a románoktól viszályt keltene a lakó irredenták körmei körül. A jól felkészült belső ellenzékkel szemben, tehetetlenül áll a

magyaroság.

A románoság terfoglalása következtében, az egy-
kor virágzó költésnek a magyaroságra néve el-
veszett. A magyar nemzeti idvarként, román
lakókat kapnak. A magára maradt magyar
parakt, mivel elvesztette a földjét, házáat eladta,
elköltözött földesurában magyaroságra kényszer-
tőzött, a nagyraimni románoság körébe elve ami-
nihilálódott, beleolvadt a románoság köré.

Magyar rommori képet nyújt Alsófehér és Si-
nyad megye. E két megyében a Marsmentén fe-
lő költésnek minde magyar birtokos urak,
és a magyar nép pusztulását hirdetik. De u-
gyan ezen pusztulást látjuk a Merősegen és a
Kilággyában is. A rékely föld sem menta
román törekvés nélkül. A román bankok polip
karjai ide is elérnek. A kedveretlen gorda-
sági viszonyok miatt eladósodott rékely, elad-
ja kis birtokait is kivándorol. A eladott bi-

tek legfőbbör az, Albina herébe kerül. A hi-
vándorolt néhely helyébe, a román nyomonul be.

Erdegy vezedelműt csak látszik, a
magyar kormányzat megis jelölke a magyar
is néhelyt mentő kötelességekhez, de a mentés
elmarad. Magyar politikusaink nem keresik
a megértést, az érdek és érdekűi köröséghez, erő-
szakos magyarosítással akarnak a bajon se-
gíteni. Errel pedig megjobban elmergetik az
ügyet.

A román képviselő kitaratással küzdenek a ma-
gyarosító törekvéssel szemben, egy pillanatra
sem törekvők el cigitakal nem el; küzdenek az
eljövendő Magyarománizáért. A haldó önköl-
tségek tartanak fenn a romániai kormányzat
omán kapnak utmutatást minden nagy
fontossági dolgaiban.

Tiszta István gróf. magyar miniszter elvitt is
vezedelműtnek találta a román képviselőt

magyarországi, érve a közlegő időkkel,
 tárgyalása hívta őket, hogy a magyar és román
 nép közötti közledeit megbeszéljék. A tárgya-
 lóról a „Gazeta Transilvaniei” brassói ro-
 mai ijség, 1922 március 23-án számában, a
 közlelműl tanbizonyosságai című cikkében,
 hogy a román nemzeti párt akkari magyarsá-
 gai minőségűek méltatta, megemlékezik.
 A cikk a következő adatokat sorolja föl: „Az
 1913 év telei gróf. Török István vezetésűl tár-
 gyalásokra hívta meg, a nemzeti párt vezetők,
 hogy közledeit kiöreljék meg, a magyar és
 román nép között. A nemzeti párt vezetősége
 aronul értesítette a román kormányt és ar-
 ral egyetértésben kezdte meg a tárgyalásokat.
 Erről az akciónál tudomása volt Grévin gróf-
 nak is, aki biralmi embere volt Ferenc Fer-
 dinánd trónörökösnek. A trónörökösrel egyaránt
 Fajda Sándor bizalmas érintkezést tartott fenn,

pártja megbízásából, az erdélyi román nép
 érdekében. Gravin gróf ad ajánlotta a nemec-
 ki pártnak, igyekezzék meggyezni a magyarok-
 kal, mindazonáltal a nemzeti párt végrehajtó
 bizottsági ülésén, a melyen Tiszta ajánlatát tar-
 gyalta meg, Fajda László és Mánis Gyula az
 ajánlat vissza utasítását ajánlotta. Minden
 összehívésén és minden kombináción felül
 áll nemzetem érdeke-mondolatta Fajda: az er-
 délyi román nép etnikai és nemzeti léte fo-
 rrasz kockán és a javaslát elfogadásán egyen-
 politikának alapvető koncepciója jut ve-
 szélybe, ha Tiszta felszárult feltételeit elfogad-
 juk. A végrehajtó bizottság Mánis indít-
 ványára elhatározta, megkérderik Tiszta Lás-
 zlóval, hogy a javaslat a magyar miniszter-
 elnök utolsó sava-e? A feltételek megkerülő
 válnak utána a végrehajtó bizottság egyhangú

határozattal viskautasította a javaslatot ^{1.)}

A cseppszögöl nem lett semmi munka román képriselők Romániától titkos vartak, mind a mennyiség Tira adhatott volna.

A román „Kultur Liga” határozat, amint láttuk, meglátott az erdélyi románosság minden életnyilvánulási törekvésén.

A románosságperetők mindent a kitűzől nagy erőre kölcsönözve állítanak.

A harc öntudatosan folyik, nem rettennek vissza a nagy akadályoktól, a lehetetlenek látkor erdélyi, elérésért kitartó varakozással küzdenek.

A Liga teljesen elökevitette a románosság a várva várt váltásra.

Iszta volt Dr. Moldován Gergelynek, a mikor a románosság jellemzőre ad vita:

1.) Ujkelet napilap 1922 aug. 9-iki száma.

„Mi veritenni mit sem veritethetünk; egy orron-
 szellen háború eseten mindent nyerhetünk; i-
 deálunk megfesterülését! Hi az egy önzetlen-
 cló, európai kongresszusnak, ha a nagy há-
 ború után egy darabha földet ide, vagy oda dob.
 Európa bölcssei azt fogják mondani; adjuk
 oda Erdélyt a Törökországnak a román államnak,
 hogy birtossítsuk az európai békét! Nem
 sokat fogunk arról bajlódni, hogy egy nemrel
 festéssel kivágnak egy darab eleven kist, mely
 örökre fájni fog; a diplomataik nem érte-
 kemek, a nemzetek fájdalomai nem igen é-
 rintik. Mert hi az erdélyi románok sárga
 már is európai kerdésre lett felfigyva.

A diplomataik majdan elövenik a
 Liga által eddig elterjesztett röpiratokkal is
 aratból ki fogják mutatni a román állam-
 jogát, a magyar nemrel államalkotói is

178.

korunágyrati képtelenségét.

Ér a mi hitünk, ér a mi állásunk,¹⁾

Tridök mind az beigazoltak.!

1.) \mathcal{D}_2 Moldován Gergely: i. m. T. H. 182, 183. o.

A felhívás a népi forrásmunkák jegyzékére

- Bekrics Gyula: A román kerdés és a fajta harca (1895)
- Benedek Elek: A magyar nép múltja és jelene I.
- Dz. Deies István: Román kerdés magyar politika (1918.)
- Dörnyei Daniel: Hatalom és a körmán történelem (1863)
- Dz. Erdélyi László: A székelyek története. (1918)
- Elmfalvy Pál: Az oláhok története. I. II. (1894)
- Elmfalvy Pál: Tört. és rég. tanulat 14-ik évkönyve.
- Elmfalvy Pál: Történelmi jegyzék (kérőre)
- Elmfalvy Pál: Történelmi jegyzék (kérőre).
- Dz. Elmfalvy Pál: A román népe. (Magy. kisdarab. 1922 I. II. 3.)
- Elmfalvy Pál: Történelmi jegyzék és a körmán történelem. (1895)
- Dr. Elmfalvy Pál: Történelmi jegyzék és a körmán történelem. 1848-49. évi. (1863)
- Király Pál: A népi történelem.
- Kovács László: A magyar népi történelem. (1861)
- Kovács László: A magyar népi történelem. (1861)
- " " : A magyar történelem kiegészítő kézikönyve. (1911)
- Dz. Koldovics Gyula: A romániai politika történelmi néprajzi és nyelvészeti közlönyek. I. II. (1895.)
- K. Nagy László: A magyar történelem Magyarországon.
- Kovács László: A magyar népi történelem. I. II. III. IV. (1904)

Sebestyén Ide: román nemzetiségi politika (1905)
 Tokaji László: Hadórásg (1913)
 Hirlapok.

Tartalom

	Oldal.
A román nép beköltözése Erdélybe	1.
Az erdélyi jobbágyok helyrete a XIV és XV. sz. ban	17.
Erdély államai alakulása. Reformáció hatása a románra	28.
románok és katolikus unió	37.
A határőrség szervezése. Jobbágyok helyrete. Körszék	47.
Propaganda Collegium "román ifjúság" irodalmai működése	60.
Supplex libellus Falachorumi	63.
A románok eszmei munkálkodása a XIX. század első évtizedében	69.
1848. és 1849.	87.
Az abszolutizmus kora	129.
A kiegyezés utáni törekvések	145.